

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2009

Anna Zetková

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Anna Zetková

Vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Senta Radvanová, Csc.

Katedra : Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 12. prosince 2009

***„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně
za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“***

Ve Květné dne 12. prosince 2009

.....
Anna Zetková

Obsah

1. Úvod	1
2. Vymezení pojmů	3
2.1. Místo rodinného práva v systému práva	3
2.2. Obecně o vyživovací povinnosti	4
2.3. Druhy vyživovacích povinností	5
2.3.1. Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými	6
2.3.2. Vyživovací povinnost mezi manžely	6
2.3.3. Příspěvek na výživu rozvedeného manžela	6
2.3.4. Příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce ..	7
2.4. Historické okénko	7
3. Vyživovací povinnost rodičů vůči dětem	10
3.1. Subjekty povinné a oprávněné	10
3.2. Rozsah vyživovací povinnosti	12
3.2.1. Schopnosti možnosti a majetkové poměry povinného	16
3.2.2. Odůvodněné potřeby dítěte	17
3.2.3. Příjmy povinného	19
3.2.4. Majetek a příjmy oprávněného	21
3.2.5. Osobní výkon péče o dítě	22
3.3. Trvání vyživovací povinnosti	23
3.3.1. Vznik vyživovací povinnosti rodiče vůči dítěti	23
3.3.2. Zánik vyživovací povinnosti	25
4. Vyživovací povinnost dětí vůči rodičům	28
4.1. Vznik a zánik vyživovací povinnosti	29
4.2. Způsob a rozsah plnění vyživovací povinnosti	30
4.3. Vzájemný vztah jednotlivých druhů výživného	32
5. Společná ustanovení	35
5.1. Určené rozsahu vyživovací povinnosti	35
5.2. Plnění	38
5.3. Započtení	40
5.4. Promlčení	40

5.5. Změna poměrů	41
5.6. Výživné plnění neprávem	43
5.6.1. Přepjatky výživného	43
5.6.2. Výživné plnění neprávem	44
6. Procesně-právní aspekty vyživovacích povinností.....	46
6.1. Před zahájením soudního řízení	46
6.2. Zahájení řízení	48
6.3. Účastníci řízení.....	49
6.4. Průběh řízení.....	50
6.5. Rozhodnutí	51
6.6. Dohody a smíry	53
7. Výkon rozhodnutí stanovujícího výživné	55
8. Budoucí úprava v připravovaném kodexu občanského práva	60
9. Vyživovací povinnost ve světle trestního práva	62
9.1. Zanedbání povinné výživy.....	62
10. Závěr	65
Seznam použité literatury	67
Seznam použitých zkratek	69

1. Úvod

Rodina byla, je a vždy bude nejmenším kolektivním orgánem, tvořícím základ každé, nejenom naší společnosti, založené především na základě dobrovolného, na citových vztazích mezi mužem a ženou vzniklého, rozhodnutí o uzavření manželství a hlavním společenským cílem v rodině je výchova dětí.¹ Hlavním účelem manželství je podle § 1 odst. 2 zákona o rodině (zák. č. 94/1963 Sb.) založení rodiny a řádná výchova dětí, což je jednou z hlavních funkcí manželství, resp. rodiny, vedle funkce biologické a ekonomické, která nepozbyla zcela na svém významu, protože rodina je stále také ekonomickou jednotkou, která poskytuje základní hmotné zabezpečení svým členům, zejména dětem a starším členům rodiny. Členové rodiny mají povinnost si navzájem pomáhat a povinnost pečovat o zvýšení hmotné a kulturní úrovně rodiny. Pro každého člověka jsou rodinná pouta velmi důležitá a zpravidla je staví na přední místa svého hodnotového žebříčku. Rodinné soužití je hodnotou, které má pro rozvoj člověk takřka nepostradatelnou funkci.

Nicméně, člověk, jedinec bez rodiny existovat může, existence člověka není rodinou podmíněna. Na druhé straně, totiž pokud jde o vztah rodiny a společnosti, je tomu právě naopak: širší společnosti je bez převažující existence rodin stále nemyslitelné.² V rodinných vztazích se spojují zájmy soukromé, tedy zájmy jednotlivých členů rodiny a zájmy společnosti, a to zejména v tom smyslu, aby vztahy v rodině fungovaly způsobem, který je společností obecně přijímán jako standardní. Výchova dětí, péče o ně a plnění vyživovací povinnosti je především morální povinností obou rodičů a nezáleží na tom, zda rodiče jsou manželé nebo jen partneři. Rodinné vztahy je potřeba chránit i právně, neboť je zájmem společnosti, aby fungovaly správně. Z hlediska právního najdeme úpravu zejména v Listině základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.), v Úmluvě o právech dítěte (č. 104/1991 Sb.) a v zákoně o rodině.

Překládaná diplomová práce bude na problematiku vzájemných vyživovacích vztahů rodičů a dětí nazírat, jak z pohledu práva hmotného, tak i procesního, neboť procesní stránka problematiky vzájemné vyživovací povinnosti rodičů a dětí je s hmotně

¹ Tampír, J.: Soudní problematika rodiny. Sborník vybraných přednášek z IX. konference Společnosti sociálních pracovníků. Praha 1999, s. 48

² Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurz občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C.H. Beck 1999

právní oblastí neodmyslitelně spjata, již z důvodu častých soudních rodinněprávních řízení. V této oblasti je totiž radno počítat i s variantou, jakou je domáhání práv soudní cestou.

Ve své práci chci podat nejprve stručnou charakteristiku jednotlivých druhů vyživovacích povinností a zaměřit se blíže na vzájemnou vyživovací povinnosti rodičů a dětí. Chci též reflektovat vývoj v oblasti určení výše vyživovací povinnosti v posledních letech, ale i připravovanou kodifikaci rodinného práva v rámci nového občanského kodexu. Nelze opomenout fakt, že do oblasti upravující vyživovací povinnost členů rodiny nebude zasaženo tak markantně a že většina ustanovení současného platného a účinného zákona o rodině zůstane obsahově nezměněna. Jedna z kapitol bude také věnována trestněprávnímu způsobu postihu v případě, že je povinnost vyživovat zanedbávána, přičemž bude upozorněno i na změny, které přinese nový trestní zákon.

Rozpad rodiny v dnešní moderní společnosti je zcela zřejmý a svědčí o tom jasně i alarmující číslo, jenž vyjadřuje procento rozvedených párů v České republice (tj. v roce 2008 zatím nejvyšší hodnota 49,6% rozvedených manželství)³.

Často muž a žena žijí pouze v partnerském vtahu a vychovávají děti, aniž by uzavřeli manželství, nemusejí tak pro případ rozchodu řešit komplikace s rozvodem. Rozvod už sice není chápán společností jako nepřijatelné řešení rodinných neshod, ale stále není brán ani jako každodenní běžné životní rozhodnutí.

Se vzrůstající rozvodovostí manželství souvisí i problematika vyživovací povinnosti, ať už se týká bezdětných manželství, a tedy vyživovací povinnosti rozvedených manželů, nebo v případě, že v manželství figurovaly i děti, tak vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem (popř. může nastat i situace opačná, vyživovací povinnost dětí vůči rodičům). Myslím si proto, že problematika vyživovací povinnosti je stále aktuální a patří mezi často probíraná témata u široké veřejnosti, což byla pro mě také jedna z motivací pro výběr tématu diplomové práce.

³

www.czso.cz – statistika rozvodovosti Českého statistického úřadu pro rok 2008

2. Vymezení pojmů

2.1. Místo rodinného práva v systému práva

Rodinné právo je chápáno jako součást práva soukromého, ne již jako pouhá součást práva občanského, ale jako relativně samostatný subsystém.

Současné znění ZoR po novelizacích (jedná se totiž i o zákon z roku 1963) je téměř důsledně oproštěno od norem veřejnoprávního charakteru. Přitom nelze nebrat zřetel na celou řadu specifíků odlišujících rodinněprávní vztahy od ostatních soukromoprávních vztahů.⁴ Těmito specifiky se rozumí zejména následující skutečnosti. Subjekty rodinněprávních vztahů jsou spojeny určitým *osobním vztahem*, určitou emocionální vazbou, přičemž v některých případech může mít neexistence takového emocionálního vztahu za následek nutnost zásahu státu. Myslí se tím situace, kdy rodinněprávní vztah po zániku emocionálních vazeb přestane zcela plnit svůj účel (např. rodiče se přestanou zcela starat o své nezletilé dítě). Dále také v rodinněprávních vztazích platí, že převládají spíše ustanovení, které mají *morální charakter*. Jedná se převážně o normy *imperfektní*, což znamená, že neobsahují v sobě žádný postih pro případ, že dojde k jejich porušení, nejsou tedy ani vynutitelné. Pro rodinněprávní vztahy je těž charakteristická *dlouhodobost*. Vezmeme-li v potaz třeba vztah rodiče k dítěti, dochází k jeho zániku prakticky až v okamžiku smrti některého z nich. Další zvláštností rodinněprávních vztahů je, že subjekty mají přesně zákonem stanovené práva a povinnosti a nemohou se od nich libovolně odchýlit (ledaže to ZoR výslovně připouští), neboť normy ZoR mají převážně charakter norem *kogentních*. Nepochybná je i návaznost ZoR na procesní úpravu, kdy v řadě situací je rozhodnutí soudu nepostradatelné ke vzniku, změně či zániku vzájemného vztahu.

Všemi výše uvedenými odchylkami se rodinné právo speciálně profiluje a odlišuje od práva občanského, neboť normy občanského práva nejsou založeny na emocionální vazbě mezi subjekty. Ta zde může figurovat, ale běžně se mezi subjekty občanskoprávních vztahů žádný citový vztah nevyskytuje. Účastníci se zpravidla mohou odchýlit od zákonné úpravy a modifikovat si vzájemné vztahy v souladu s ust. § 2 odst. 3 ObčZ. Možné také je, na rozdíl od rodinněprávních vztahů, aby jednotlivé občanskoprávní vztahy fungovaly i bez přispění a zásahu soudů. Účastníci se v podstatě

⁴ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 26 a násl.

obejdou bez procesních norem a mohou zakládat, měnit a rušit vzájemné právní vztahy dohodou.

2.2. Obecně o vyživovací povinnosti

Budeme-li vycházet pouze z pojmu „vyživovací povinnost“ jako takového, prostým jazykovým výkladem dospějeme k závěru, že se jedná o povinnost, jejímž obsahem je závazek jednoho subjektu k subjektu od něj odlišnému, spočívající v povinnosti vyživovat jej. To by ovšem k osvětlení a pochopení problematiky vyživovací povinnosti nestačilo. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který je v našem právním systému stěžejní hmotněprávní právní úpravou zabývající se vyživovací povinností, tuto povinnost nedefinuje.

„**Vyživovací povinnost**“ může vzniknout pouze mezi příbuznými v řadě přímé, mezi manžely, mezi rozvedenými manžely a zvláštní omezený nárok na výživné má vůči otci svého dítěte i matka, která za něj není provdána.⁵

Pojem „výživné“, tak jak je uveden v nadpisu části třetí zák. č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen, není-li uvedeno jinak, „ZoR“), v sobě zahrnuje více, než by se na první pohled mohlo zdát. Tento pojem se obecně vžil a často je pro svou výstižnost také používán širokou veřejností, ačkoliv není v ZoR výslovně definován.

Pojmovými znaky výživného je jednak to, že jde o majetkovou hodnotu, která má vyhraněný účel (úhrada osobních potřeb) a dále, že jeho základem a vlastním důvodem existence je určitý osobní, rodinný vztah mezi oprávněnými a povinnými.

Nutno zdůraznit, že pojem výživné je užší než pojem vyživovací povinnost. Výživným se v *širším významu* rozumí označení celého institutu rodinného práva, tak jak je použit v nadpise části třetí ZoR, ačkoliv je to chybné. Zákonodárce měl pro tento nadpis zvolit spíše termín vyživovací povinnost, protože konkrétnímu druhu vyživovací povinnosti pak odpovídá nárok na výživné. V *užším smyslu* se termín výživné používá již správně, a to jako vlastní plnění na základě existující vyživovací povinnosti.

Literatura i soudní praxe na výživné pohlíží jako na zabezpečování potřeb mezi subjekty rodinněprávního vztahu, tedy nejen jako na uhrazování výživy ve

⁵ Hendrych, D. a kol.: Právní slovník, 3. podstatně rozšířené vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 1309

vlastním slova smyslu, ale i jako na uspokojování ostatních hmotných potřeb, jako je např. ošacení, a kulturních potřeb (vzdělání a zájmy) oprávněného.⁶

2.3. Druhy vyživovacích povinností

Vyživovací povinnost vzniká jen mezi těmi subjekty rodinněprávních vztahů, mezi kterými to zákon o rodině přímo stanoví.⁷ Ačkoliv zákon o rodině nerozlišuje samostatnými nadpisy jednotlivé druhy vyživovací povinnosti, přesto jsou mezi nimi jasně patrné odlišnosti. **Rozlišují se následující druhy vyživovací povinnosti:**

- Vyživovací povinnost rodičů k dětem (§§ 85-86 ZoR)
- Vyživovací povinnost dětí k rodičům (§ 87 ZoR)
- Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými (§§ 88- 90 ZoR)
- Vyživovací povinnost mezi manžely (§ 91 ZoR)
- Příspěvek na výživu rozvedeného manžela (§§ 92-94 ZoR)
- Příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce (§ 95 odst. 1 a 2 ZoR)⁸

Tato práce je zaměřena pouze na první dvě z uvedených druhů vyživovací povinnosti, tj. vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí. Zákon o rodině ve své části třetí, která je nazvána „Výživné“ upravuje tuto problematiku hned v úvodu, a to v hlavě první pod názvem „Vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí“. K dalším čtyřem druhům vyživovací povinnosti bude následovat toliko stručná charakteristika.

Pro všechny druhy vyživovací povinnosti platí obecná ustanovení v §§ 96 a násl. ZoR, přičemž každý druh má svá specifika. Při určení konkrétní výše výživného vychází soud z odůvodněných potřeb oprávněného na straně jedné a ze schopností, možností a majetkových poměrů povinného na straně druhé. Soud přitom zkoumá, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popř. zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.⁹

⁶ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 458

⁷ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. přepracované a doplněné vydání. Doplněk, Brno 2006, s. 247

⁸ Toto dělení je uvedeno v Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. Doplněk, Brno 2006, str. 248, vyplývá ale jasně i ze zákona o rodině, stejně tak je obsaženo v Nová, H. – Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 7

⁹ Kovářová, D.: Výživné mezi rodinnými příslušníky - nebývá to jednoduché. Právo a rodina, č. 5/2005

2.3.1. Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými

Zákon o rodině svými ust. §§ 88 - 90 reflektuje skutečnost, že rodinné vztahy jsou úzce propojeny a také skutečnost, že rodina tvoří samostatný celek, který má vůči svým jednotlivým členům určité povinnosti. Předci, stejně tak i potomci, mají vůči sobě vzájemnou vyživovací povinnost, přičemž přednost má vyživovací povinnost potomků ve vztahu k předkům. U tohoto druhu vyživovací povinnosti se výživné poskytuje pouze za předpokladu, že toho oprávnění nutně potřebují.

Je-li příbuzných na stejné úrovni vyživovací povinnosti několik, plní každý z nich vyživovací povinnost takovým dílem, jaký odpovídá poměru jeho schopností, možností a majetkových poměrů ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ostatních.¹⁰ Platí, že příbuzní vzdálenější mají vyživovací povinnost ve smyslu ustanovení § 88 ZoR nejen tehdy, nemohou-li tuto povinnost plnit příbuzní bližší vzhledem k jejich schopnostem a možnostem (§ 96 ZoR), ale i tehdy, jestliže plnění vyživovací povinnosti nemůže být na těchto bližších příbuzných vymáháno.¹¹

2.3.2. Vyživovací povinnost mezi manžely

Tato povinnost vzniká uzavřením manželství (tj. sňatkem) a zaniká smrtí jednoho z manželů nebo právní mocí výroku o rozvodu manželství. Vyživovací povinnost mezi manžely předchází vyživovací povinnosti dětí, což znamená, že dítěti bude uložena povinnost vyživovat rodiče pouze v případě, kdy druhý rodič chybí nebo není schopen vyživovat svého manžela. Důležité je poznamenat, že pro životní úroveň obou manželů platí zásada, dle které mají mít oba stejnou kulturní i hmotnou úroveň.

2.3.3. Příspěvek na výživu rozvedeného manžela

Za předpokladu, že se rozvedený manžel není schopen živit sám, může požadovat od bývalého manžela výživu, samozřejmě prostřednictvím soudu. Neschopnost živit se sám musí být objektivní, tedy skutečná a prokazatelně zjištěná. Zde neplatí, že by manželé měli stále sdílet stejnou kulturní a hmotnou životní úroveň, ale jedná se zde o pouhý příspěvek na výživu, jehož výše je stanovena soudem.

¹⁰ Viz poznámka č. 6

¹¹ R 66/1971

Výši příspěvku na výživu rozvedeného manžela určují vedle schopností a možností povinného rozvedeného manžela pouze nezbytné potřeby rozvedeného manžela, který není schopen sám se živit.¹² Pochopitelně i nadále platí, že tento druh vyživovací povinnosti předchází vyživovací povinnosti dětí.

2.3.4. Příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce

Otec dítěte, za nějž není matka dítěte provdána, má v souladu s ust. § 95 ZoR povinnost přispívat svobodné matce přiměřeně na úhradu výživy, a to po dobu dvou let, stejně tak přispívat i na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím. I když se může zdát výraz „slehnutí“ poněkud archaický, je i dnes stále běžně užíván, ačkoliv se mnozí mohou domnívat, že je to termín poplatný době, kdy zákon o rodině vznikl. Matka se může domáhat svého nároku i soudně. Pasivně legitimován, pro případ podání žaloby, je muž, který není manželem matky a jehož otcovství bylo určeno, buď rozhodnutím soudu, které již nabylo právní moci, nebo souhlasným prohlášením rodičů dítěte. Matka může o příspěvek na výživu žádat od počátku těhotenství a o příspěvek na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím nejdříve až po samotném porodu. Z praktického hlediska by bylo snadnější, aby matka oba tyto požadavky spojila v jediné žalobě, vznesené až po porodu dítěte, nelze-li s otcem uzavřít dohodu. Je ovšem potřeba myslet na skutečnost, že ZoR v ustanovení § 95 odst. 3 stanoví pouze tříletou promlčenou dobu a není tedy možné vyčkávat s uplatněním tohoto nároku neomezeně dlouho.

2.4. Historické okénko

Rodina a vztahy v ní jsou předmětem právní úpravy již dlouhá staletí. Ale dle mého názoru můžeme hovořit o rozvoji rodinného práva, tak jak jej známe v současnosti, až po oprostění se od chápání tzv. „*patria potestas*“ jako stěžejního institutu v rámci rodinného práva. *Patria potestas*, nebo-li moc otcovská, byla jednou z mocí, vedle moci nad manželkou a mocí panskou, kterou dle práva římského (*ius civile*) disponoval otec rodiny (*pater familie*). Byla vykonávána nad všemi osobami, které byly v postavení dětí a zahrnovala čtyři oprávnění: právo odložit narozené dítě,

¹² R 38/1968

právo nad životem a smrtí, později zmírněné na pouhé právo ukládat kázeňské tresty, dále právo prodat člena rodiny a konečně poslední z oprávnění otce, jako jedině pozitivní, právo na vydání člena rodiny.¹³

Budeme-li zkoumat, jak to v minulosti bylo s vyživovací povinností, dospějeme ke zjištění, že je neodmyslitelně spjata právě s výše zmíněnou „mocí otcovskou“. Hlava rodiny měla povinnost starat se o její další členy a zajistit i jejich výživu. Ne vždy tomu tak skutečně bylo. Musíme mít na paměti, že v minulosti platily za obecně přijímané i takové skutečnosti, které člověk v moderní době již nezná. Jedná se např. o nerovné postavení muže a ženy, rozlišování dětí podle původu (manželské, nemanželské), výše zmíněná moc otcovská, ale i důvod a míra zavinění při rozvodu.

Středověké rodinné právo prakticky vyrůstalo na základech práva římského, což se jasně zrcadlí i v přetrvávající míře vedoucího postavení otce rodiny, ale nesmíme opomenout roli práva kanonického, jelikož až do 16. století měla výlučně katolická církev v rukou zákonodárství ve věcech manželských a rodinných.¹⁴

Teprve až s rozvojem moderního práva nastává i rozvoj práva rodinného. Již ustanovení ABGB z roku 1811 obsahovala zákonné nároky na výživné v kvantitě a kvalitě jen o málo nižší než jaké zná platná česká právní úprava: nárok manželky a dětí vůči manželu a otci, popř. rodičům otce, resp. matky, nárok rodičů vůči dětem.¹⁵ ABGB s sebou přinesl dlouhodobou stabilitu v oblasti práva rodinného a manželského.

Zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého, tzv. *recepční normou*, došlo v Československu k převzetí Rakousko-Uherského zákonodárství, aby tím bylo zabráněno možnému vzniku bezprávního stavu. Prakticky se pro oblast rodinného práva, resp. vyživovací povinnosti, nic nezměnilo, poněvadž ABGB, ve znění doplňujících novel, platil nadále v Československu, a to až do roku 1950. ABGB ještě zásadně rozlišoval mezi dětmi narozenými v manželství a mimo manželství, jak pokud šlo o výkon moci otcovské, tak i v otázkách vyživovací povinnosti, dědickém právu apod.¹⁶

¹³ Plecítý, V., Škrejpek, M., Salač, J., Šíma, A.: Základy rodinného práva. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2009, s. 122 an.

¹⁴ Srov. Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České právo rodinné. 3. přepracované a doplněné vydání. Doplněk, Brno, 2006

¹⁵ Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurz občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C.H. Beck 1999, s.165

¹⁶ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České právo rodinné. 3.přepracované a doplněné vydání. Doplněk, Brno, 2006, s. 24

Až v polovině 20. století se společnost dokázala odpoutat od středověkých názorů, došlo k feminizaci řady právních odvětví. Role ženy, potažmo matky, nabyla v předcházejícím století větší rovnoprávnosti, i co se týče vyživovací povinnosti. Přijetím zákona o právu rodinném (zák. č. 265/1949 Sb.), který nabyl účinnosti dne 1. 1. 1950 přestal platit v Československu institut moci otcovské a místo něj měli nově již oba rodiče nad dětmi tzv. moc rodičovskou. Došlo taktéž k zrovnoprávnění dětí narozených mimo manželství, což mělo nepochybně značný přínos i v oblasti úpravy výživného. Přijetím zákona o právu rodinném došlo k oddělení právní úpravy rodinněprávních vztahů od vztahů občanskoprávních. Byla zde totiž snaha nově upravit rodinné vztahy (coby vztahy typicky osobního charakteru) odděleně od občanskoprávních vztahů majetkových, a zdůraznit tím jejich socialistický charakter oproštěný od majetkových aspektů, které hrály v dřívější právní úpravě stěžejní roli.

Zákon o právu rodinném byl nahrazen současným, dodnes platným, zákonem o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dne 1. 4. 1964. Z o rodině byl několikrát novelizován, avšak pro úpravu vyživovací povinnosti měla stěžejní význam novela z roku 1998 (zák. č. 91/1998 Sb. s účinností od 1. 8. 1998) a novela z roku 2005 (zák. č. 383/2005 Sb.). Lze konstatovat, že novelou z roku 1998 došlo k výraznému zvýšení ochrany nezletilých dětí, jednak upřesněním vzájemných práv a povinností rodičů a dětí, zejména však byla posílena ochrana majetkových zájmů (správa majetku, vyživovací povinnost rodičů k dětem).¹⁷ Novela ZoR z roku 2005 byla sice pouhou novelou nepřímou, ale právě jejím prostřednictvím bylo upřesněno ustanovení § 103 ZOR, které se týká vztahu mezi výživným a ošetřovným u dětí umístěných soudem do ústavní nebo ochranné výchovy. Změny, které nastaly v posledních 60-ti letech v oblasti právní úpravy výživného, s sebou přinesly mnohá pozitiva. Dnes díky nim není výjimkou situace, kdy dítě je soudem svěřeno do výchovy otce a vyživovací povinnost je stanovena matce. Popřípadě lze poukázat na institut střídavé péče, který se stále více uplatňuje u dětí rozvedených manželů, resp. trvale odloučených partnerů.

¹⁷ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České právo rodinné. 3.přepřacované a doplněné vydání. Doplněk, Brno, 2006, s. 32

3. Vyživovací povinnost rodičů vůči dětem

Vyživovací povinnost rodičů k dětem je nejvýznamnějším a nejdůležitějším druhem vyživovací povinnosti. Její společensko – ekonomická funkce je ve srovnání s jinými druhy vyživovací povinnosti závažnější, neboť prostřednictvím plnění této vyživovací povinnosti se zajišťuje zdravý vývoj příští generace.¹⁸ Institut vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem je upraven v ust. §§ 85 – 86 ZoR. Důležitost tohoto druhu vyživovací povinnosti je patrná i z toho, že je v právní úpravě zařazen hned v úvodu ustanovení týkajících se vyživovací povinnosti.

3.1. Subjekty povinné a oprávněné

Zabývat se otázkou, kdo může být *povinným subjektem*, je nepochybně podstatné, neboť by se klamně mohlo zdát, že jím může být pouze rodič biologický. V 21. století, kdy vzrůstá neplodnost a přibývá manželských párů, které nemůžou počít své vlastní dítě, přichází v úvahu stále častěji osvojení, resp. náhradní rodičovská péče. Osvojiteli tak skrze rozhodnutí soudu vznikají práva, ale zejména povinnosti vůči dítěti, jež si osvojil. Mezi zmíněné povinnosti je nutno počítat i povinnost vyživovací. Po osvojení dítěte již nezáleží na biologickém rodiči, povinnost vyživovat dítě biologickému rodiči osvojením zaniká a tuto povinnosti k dítěti přebírá osvojitel viz. ust. § 63 odst. 1 ZoR. V případě, že se jedná o osvojení zrušitelné a k jeho zrušení skutečně dojde, obnovuje se vyživovací povinnost rodičů v plném rozsahu ve smyslu ust. § 73 odst. 2 ZoR.¹⁹ Rozhodující pro zrušení vyživovací povinnosti osvojitele k osvojení je doba, kdy rozhodnutí o zrušení osvojení nabylo právní moci. Teprve od tohoto okamžiku mají rodiče ze zákona k dítěti vyživovací povinnost.²⁰ Naproti tomu v ostatních případech svěřeni dítěte do jiné z forem náhradní výchovy zásadně zůstává biologickým rodičům jejich povinnost zachována.²¹

Subjektem povinným jsou tedy rodiče, a to oba, otec i matka, ale v případě vyživovací povinnosti vůči dětem se nejedná o povinnost solidární. Každý z rodičů je zavázán hradit výživné samostatně a soud musí zkoumat při stanovení výše vyživovací

¹⁸ Nová, H. – Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktické příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 61

¹⁹ R 62/1965

²⁰ R 65/1965

²¹ Králíčková, Z.: Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy, 2005, č. 9, s. 305-309

povinnosti individuálně u každého rodiče jeho možnosti, schopnosti a majetkové poměry. Kategorické tvrzení soudu, že při určování výše výživného je třeba přihlížet pouze k příjmům a majetkovým poměrům otce, nikoli jeho manželky, i v situaci, kdy zvýšené odůvodněné potřeby nezletilých dětí byly prokázány a soudem akceptovány, tak neodpovídá nejen normám ZoR, ale ani zásadám spravedlivého procesu ve smyslu čl. 36 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.²²

Pojem „rodič“ je třeba chápat ve smyslu právním, tj. osoba, která má postavení rodiče podle právního řádu.²³ Určit matku dítěte, s přihlédnutím k tezi „*mater semper est*“ nečiní obecně problémy. Je to žena, která dítě porodila (§ 50a ZoR) a je zapsána v matrice jako matka dítěte. Její vztah k dítěti je tak nesporný. V případě určení otce dítěte může být situace komplikovanější. Za otce je považován manžel matky, narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné a v případě, že se žena znovu provdá, považuje se za otce dítěte nový manžel matky (§ 51 ZoR). Nesvědčí-li první domněnka otcovství žádnému muži, postupuje se podle domněnky druhé a za otce je považován muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů (§ 52 ZoR). Není-li tohoto prohlášení, je otcovství k dítěti určeno pomocí poslední, třetí domněnky otcovství, a to tak, že za otce se považuje muž, nevylučují-li to závažné okolnosti, který s matkou souložil v době, od které neprošlo od narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů. Tohoto muže určí soud v rozhodnutí na návrh dítěte, matky, resp. muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte (§ 54 ZoR).

Pokud má dítě jen jednoho rodiče, plní tento rodič vyživovací povinnost v plném rozsahu vůči dítěti sám. Jestliže dítě nemá rodiče nebo rodiče nejsou schopni zabezpečit jeho výživu zčásti nebo vůbec, vzniká zde subsidiární povinnost předků.²⁴ Musí se však jednat o objektivní nemožnost plnění (viz. ust. § 88 odst. 2 ZoR). V případě, že povinný rodič neplní svoji vyživovací povinnost vůči dítěti z důvodů, že se skrývá nebo se zcela záměrně vyhýbá práci, povinnost vyživovat na prarodiče nepřechází.

Rodiče nemusejí být manželé; jejich vzájemný právní vztah není rozhodný. Rozhodné však je, zda rodiče žijí společně nebo odděleně; to má význam jednak pro

²² Nález Ústavního soudu ČR II. ÚS 1619/07

²³ Nová, H. – Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 63

²⁴ Srov. Hrušáková, M. a kolektiv: Rodinné právo. Doplněk, Brno, 1995, s. 136

podobu a způsob faktického plnění vyživovací povinnosti, jednak pro existenci či neexistenci povinnosti soudu z vlastního podnětu (*ex officio*) zabývat se vyživovací povinností rodičů.²⁵

Dítětem, *subjektem oprávněným*, dle ZoR rozumíme příbuzného v řadě přímé, tj. v prvním stupni. Úmluva o právech dítěte (vyhlášená pod č. 104/1991 Sb.) považuje za dítě každou lidskou bytost zásadně mladší osmnácti let.²⁶ Zákon o rodině v zásadě nerozlišuje, jde-li o děti zletilé či nikoliv, důležitý je pouze fakt, zda je dítě schopno se samo o sebe postarat, resp. se vyživovat. Otázkou zletilosti je však třeba se zabývat, poněvadž ta je zohledněna v oblasti procesní. Zletilosti dítě nabývá dovršením 18 let věku, popř. uzavřením manželství - i neplatného (§ 8 odst. 2 ObčZ) před dosažením tohoto věku. Po nabytí zletilosti soud již nerozhoduje o věcech výživy zletilého dítěte z úřední povinnosti, ale pouze na návrh dítěte takto oprávněného. Rodič má povinnost starat se o své dítě a zabezpečit jej po všech stránkách. Dítě, zejména je-li mladšího věku, je na svého rodiče odkázáno, co se týká výchovy, ale i výživy. Dokud tedy nedosáhne patřičného věku, kdy je schopno samo sebe živit, jak uvádí ZoR v ust. § 85 odst. 1, má vůči němu vyživovací povinnost rodič. Rodičem se v tomto případě rozumí i nezletilá osoba – tj. nezpůsobilá k právním úkonům - mladší 18 let, avšak starší 16 let, která uzavřela manželství, a to i neplatné.²⁷ Povinným je tedy, v případě tohoto druhu vyživovací povinnosti, vždy rodič, oprávněným je vždy dítě.

Ustanovení ZoR, které se týkají vyživovací povinnosti směřují k ochraně dětí, především dětí nezletilých. Patrné je to zejména z toho, že povinnost vyživovat plyne přímo ze zákona (§ 85 ZoR), je možné, aby z výživného byly tvořeny úspory (§ 85a ZoR), speciálně upravena je doba promlčení (§ 98 odst. 1 ZoR), započtení je prakticky vyloučeno (viz § 97 odst. 3 ZoR), a mnohá další ustanovení k ochraně nezletilých, spadající do oblasti procesní, která budou rozpracována v následujících kapitolách.

3.2. Rozsah vyživovací povinnosti

Výživným pro dítě se rozumí plnění, kterým jsou upokožovány všechny

²⁵ Srov. Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3, 5. jubilejní aktualizované vydání, Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha, 2009, s. 140

²⁶ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 395

²⁷ Hendrych, D. a kol.: Právní slovník. 3. podstatně rozšířené vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1423

odůvodněné potřeby dítěte. Cílem vyživovací povinnosti je dosáhnout všestranného rozvoje dítěte, a to po stránce psychické, fyzické i sociální. Zákonný rozsah vyživovací povinnosti rodičů k dětem je dán kritériem práva *podílet se na životní úrovni rodičů*. Vymezení tohoto požadavku přinesla novela ZoR č. 91/1998 Sb., a je potřeba jej chápat pozitivně i negativně zároveň. Je-li rodič, jehož výživné je takto určováno, v takové životní situaci, která mu zajišťuje nadstandardní životní úroveň, má dítě právo, aby se na této vysoké životní úrovni také podílelo. Pokud má rodič mnohamilionové příjmy, může být stanoveno výživné v částce i několika desítek tisíc korun měsíčně.²⁸ Jestliže je životní úroveň rodiče spíše průměrná až podprůměrná, nelze určit výživné v takové výši, které by jeho životní úroveň přesahovalo, a to ani v případě, že jsou nutně zvýšeny potřeby dítěte. ZoR vlastně zakotvil zásadu, kterou již dříve předjímala soudní praxe. Dítě, které žije s oběma rodiči sdílí bez pochyby jejich životní úroveň. Stejný stav by měl panovat i u dítěte, které žije pouze u jednoho rodiče, popř. u třetí osoby a druhý rodič se podílí na úhradě potřeb dítěte jen formou placení výživného.

Schopnosti, možnosti a majetkové poměry, to jsou tři pojmy, které jsou alfou i omegou pro určení výše výživného z pohledu povinného. Připojíme-li k tomu ještě faktor odůvodněných potřeb dítěte, dostaneme se tak k jakémusi rozsahu vyživovací povinnosti. Ustanovení ZoR v ust. § 96 poukazuje ve svém druhém odstavci na další z korektivů rozhodování o vyživovací povinnosti rodičů. Tímto, ze zákona vyplývajícím omezením, je soulad s dobrými mravy. Dobré mravy ZoR nedefinuje, avšak lze je odvozovat od obecné platných morálních norem přijímaných společností v určitém místě a čase. S ohledem na výše uvedené je patrné, že posuzování dobrých mravů a případného rozporu s nimi bude vždy individuální a nelze rozhodnutí soudce v konkrétní věci zobecňovat a užít na případy skutkově odlišné.

Dříve, než bude přistoupeno k podrobnějšímu rozebrání jednotlivých hledisek pro určení rozsahu vyživovací povinnosti, je potřeba pozastavit se nad otázkou způsobu určování rozsahu v právních úpravách.

Existují dva základní modely právní úpravy pro stanovení výživného. Jedním z nich je model uzavřené právní normy a kontrádně k ní model otevřené právní normy. Záleží pouze na zákonodárci, jaký model zvolí a zahrne do právní úpravy. Oba modely se liší tím, zda je výslovně v zákoně stanovena výše výživného, nebo alespoň

²⁸ Obdobně stanoveno též v rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 5 pod sp.zn. 50 P 336/2006, který byl uveřejněn též v Bulletinu advokacie 5/2007, s. 40

způsob jejího výpočtu či nikoliv. V případě použití uzavřené právní normy se v zákoně přímo uvede pevná částka nebo procentuální výše z čistého příjmu povinného.

Právní teorie používá termín „objektivizace výživného“, tj. výše výživného je stanovena bez ohledu na subjektivní okolnosti individuálního případu.

Většina evropských zákonodárství nezná objektivizaci výživného, tj. činí určení výživného závislé na potřebách oprávněného a schopnostech a možnostech povinného, obdobně jako naše úprava.²⁹ Ze zahraničí známe právní úpravy, které pro stanovení výše výživného používají pomocné kritérium podílu z čistého příjmu povinného nebo doporučují vycházet z připravených tabulek (jako např. v Německu).

Tato metoda má své přednosti, které jsou spatřovány zejména v rovném přístupu ke všem případům, což upevňuje nejen právní jistotu, ale v případě, že dojde k soudnímu řízení, je už dopředu možné předpokládat, jak bude rozhodnuto (zásada předvídavosti rozhodnutí). Další plus je spatřováno také v tom, že je zjednodušeno soudní řízení v otázce dokazování, jelikož je potřeba dokázat pouze předem určené skutečnosti (příjem povinného, výše jeho majetku, atp.). Model uzavřené normy s sebou však nese i negativa, která zvláště v oblasti rodinných vztahů hrají důležitou roli. Je striktně dána výše podle příjmu povinného a věk oprávněného není vůbec zohledněn, což může činit problémy, protože z praxe víme, že případ od případu se musí posuzovat individuálně a že věk dítě a konkrétní okolnosti jednotlivé kauzy mají na řešení stěžejní vliv. Proto také existují právní úpravy (především kontinentální), které nechávají určení výše výživného na volné úvaze soudu. V naší právní úpravě není předepsáno žádné minimální nebo maximální výživné; činí tak pro jednoho několik stovek a u jiného zase desítek tisíc korun za měsíc. Při určení částky výživného soud vychází ze sociálně-ekonomické situace účastníků řízení. Jelikož záleží pouze na úvaze soudu, resp. soudce, jak konkrétní případ posoudí a v jaké výši výživné určí, hledá se i u nás jakýsi jednotný klíč, návod pro ulehčení, pro sjednocení rozhodovací praxe soudů.

Zásadní novela ZoR z roku 1998 přinesla mnohé změny, ale neodstranila dosavadní nejednotnost rozhodování soudů ve vztahu k výši určeného výživného, neboť i nadále chybí jakákoliv sjednocovací kritéria, byť by měla podobu např. pomocného

²⁹ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. přepracované a doplněné vydání. Doplněk, Brno 2006, s. 261

soudcovského materiálu, jak je tomu v jiných evropských zemích.³⁰ Rozdíly, které vznikají při určení výše výživného mohou být podmíněny i regionálními podmínkami. Jistě se bude lišit prostředí venkova na jihu Moravy od Prahy. I když se dnes rozdíly stírají, přesto jsou patrné. Další skutečností, která ovlivňuje soudce při rozhodování je jeho životní zkušenost, jeho postoje, což je stěžejní, protože hodnocení důkazů provádí soudce sám.

Pokusy objektivizovat výživné byly předmětem zájmu právní vědy i u nás (již v období první republiky), byly zvažovány různé možnosti, ale žádný způsob se v praxi neujal, i když se za poslední desetiletí o možnosti objektivizace opět hojně diskutuje.³¹ Problematika se sjednocením judikatury soudů v oblasti určování výživného byla v minulosti řešena například tak, že se používal způsob pro výpočet výše výživného, který však nebyl zahrnut do zákona. Příjem povinného se vydělil počtem dílů, kdy 3 díly byly pro povinného, pro možné oprávněné díl pouze jeden a výživné se pak stanovilo jako určitý podíl z platu povinného.

V české právní úpravě je vzájemná vyživovací povinnosti rodičů a dětí v současné době upravena pomocí metody otevřené právní normy, ale vyskytuje se zde i prvek uzavřené právní normy, kdy v případě povinného subjektu, který je podnikatelem a odmítá soudu poskytnout informace o svých příjmech, je v ZoR v ust. § 85a stanoven způsob výpočtu tohoto příjmu.³² Odlišný systém, který používá tabulkovou metodu můžeme najít např. v Německu. Tabulka obsahuje pevně stanovené částky výše výživného, které jsou stanoveny jednak podle věku oprávněného dítěte, ale také podle dosahovaného příjmu povinného rodiče. Lze ovšem nalézt i právní úpravu, která používá metodu výpočtu pomocí procenta z příjmu povinného s přihlédnutím k věku dítěte, jak je tomu v Rakousku. Tyto metody jsou soudci využívány, ale je nutné podotknout, že je soudci dána možnost odchýlit se při rozhodování od výpočtu, a to s ohledem na okolnosti každého případu. Pro soudce je taková pomůcka jistě ulehčením, takže stojí za zvážení, zda by z důvodu sjednocení judikatury nebylo od věci něco obdobného připravit i u nás.

³⁰ Nová, H.: Výživné v nové úpravě rodinného práva (zejména z hlediska soukromých podnikatelů). Obchodní právo, 1998, č. 7-8

³¹ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. přepracované a doplněné vydání. Doplněk, Brno 2006, s. 261

³² Má se zato, že průměrný měsíční příjem činí 12,7 násobek životního minima jednotlivce podle zvláštního zákona (zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu)

V současné době u nás neexistují, jak vyplývá z výše uvedeného, žádné tabulky pro způsob výpočtu výživného ani procenta valorizace nebo omezení doby, po kterou není možno žádat o zvýšení výživného, čímž vznikají mezi jednotlivými případy značné rozdíly.³³ Nejednotnost judikatury si povšimlo i Ministerstvo spravedlnosti České republiky a vyzvalo soudy, aby se vyjádřily během srpna 2009 k návrhu metodického pokynu, které připravilo. Záměrem ministerstva je, aby rodiče přispívali na dítě konkrétním procentem ze svého příjmu v odstupňované výši podle věku dítěte. Soudy mají být nezávislé a tím, že by se přijal metodický pokyn, kterým by se musely soudy řídit, by se zasáhlo do jejich samostatného rozhodování, volného soudcovského uvážení. Další variantou, která se pro sjednocení judikatury ve věcech výživného nabízí, je umožnění účastníkům řízení podat dovolání, skrze novelizaci § 237 odst. 2 OSŘ. Ke sjednocování judikatury je v České republice povolán Nejvyšší soud ČR, který by se tímto mimořádným opravným prostředkem musel zabývat. V současné době je však Nejvyšší soud přetížen a přistoupení k výše popsané variantě by soudní řízení nejen prodražilo, ale i prodloužilo. Proto také zákonodárce přistoupil v rozsáhlé novele OSŘ (zák. č. 7/2009 Sb.) spíše k omezení okruhu záležitostí, v nichž lze dovolání podat.³⁴ Je důležité, že se o tomto problému stále více hovoří a jedná, ale najít nejpříjemnější východisko pro sjednocení judikatury soudů patrně ještě chvíli potrvá. A nyní více k jednotlivým hlediskům pro stanovení výše výživného.

3.2.1. Schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného

Zákon o rodině zvláště uvádí kritérium rodičovské vyživovací povinnosti v § 85 odst. 2, kde se rodičům přímo určuje míra jejich povinnosti. Z ust. vyplývá, že vyživovací povinnost je kvalitativně stejná, avšak kvantitativně rozdílná, proto rozsah vyživovací povinnosti každého rodiče závisí na jeho konkrétních schopnostech, možnostech a majetkových poměrech. Problematice schopností a možností povinného rodiče připisovala judikatura i odborná literatura velkou pozornost. Své schopnosti (tělesné a duševní předpoklady, nadání, vlohy, vzdělání) může rodič patřičně využít a uplatnit pouze v momentě, kdy se mu naskytnou objektivně existující společenské možnosti. Soud se musí zabývat oběma hledisky. Povinný, který se bude chtít vyhnout

³³ Kovářová, D.: Výživné mezi rodinnými příslušníky—nebývá to jednoduché. Právo a rodiny, č. 5/2005

³⁴ Svoboda, K.: Ministerstvo spravedlnosti hodlá změnit praxi při rozhodování o výživném. Právo a rodina, č. 9/2009

vyživovací povinnosti, se bude snažit spíše nevyužít všechny své schopnosti, i když možnosti k jejich využití mít objektivně bude.

Proto pro posouzení výživného bude rozhodující výdělek či příjem, jehož by rodič reálně mohl dosáhnout, kdyby řádně využíval své schopnosti, nikoli výdělek, který fakticky dosahuje proto, že tyto schopnosti řádně nevyužívá. Rozhoduje tedy tzv. *potencialita výdělku* a nikoli zásada tzv. fakticity výdělku. Změnu pracovního poměru, kdy se povinný vzdal lépe placeného místa a nastoupil do zaměstnání s menší odměnou za práci, je též potřeba chápat jako úmyslné omezení svých schopností povinným. Na tento případ výslovně pamatuje ust. § 96 odst. 1 ZoR. Je potřeba vždy důkladně zjistit, co rodiče k takové změně vedlo, protože např. zdravotní důvody či organizační důvody nemůže soud přičítat k tíži povinného rodiče.

Zákonodárce přijetím zákona č. 91/1998 Sb., přidal a hlediskům rozhodným pro stanovení výše výživného ještě majetkové poměry povinného a nadále je nutné přihlížet i k celkovému movitému i nemovitému majetku povinného. Povinný rodič totiž často vykazoval jen minimální příjmy a zatím vlastnil drahé automobily a jezdil na nákladné zahraniční dovolené. Zákonodárce tak novým pojetím zabránil vyhýbání se rodičů této povinnosti a stanovil, že soud musí přihlížet i k celkovému majetku povinného (více viz. kap. 5.1).

3.2.2. Odůvodněné potřeby dítěte

Třeba ještě v 70. letech se soudní praxe klonila ke stanovisku, že odůvodněné potřeby jsou vlastně jen ty potřeby, které jsou minimální (ve smyslu: méně už by znamenalo nepřežít). Všeobecný růst ekonomické a kulturní úrovně, patrný zejména v posledních letech, tento postoj mění. Současná tendence se při posouzení odůvodněných potřeb vyznačuje snahou vycházet se společenského průměru, resp. průměrného standardu, a brát přitom ohled jak na sociální postavení, v němž se oprávněný a povinný nalézají, tak i nato, o jaký druh vyživovací povinnosti konkrétně jde.³⁵ V případě dětí se vždy berou v úvahu veškeré okolnosti konkrétního případu, z nichž důležitou roli hraje nepochybně věk dítěte. V závislosti na rostoucím věku dítěte se zvyšují i potřeby, které musí být pokryty z výživného. Zvyšování odůvodněných

³⁵ Srovnej např. Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Praha, 1995, s. 16 a dále též Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurz občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C.H. Beck 1999

potřeb se děje pozvolna a plynule, ale jsou určité mezníky v životě dítěte, u kterých se dá už dopředu s určitostí tvrdit, že s sebou přinesou i požadavek na zvýšení výživného. Nároky se mění obvykle s ohledem na započetí a průběh vzdělávacího procesu, zájmovou činnost dítěte, ale může je také samozřejmě ovlivnit např. zdravotní stav dítěte a jiné faktory.

Pokud jde o potřeby *novorozence*, nelze je redukovat pouze na zajištění výživy. Součástí odůvodněných potřeb dítěte tohoto věku je i tzv. výbavička, do níž patří zejména dětské prádlo, přikrývky, kočárek, nánožník, postýlka, vanička a další potřeby kojence.³⁶ Dítě právě v tomto útlém věku potřebuje nejvíce péče a pozornosti rodičů, takže zpravidla matka se o dítě po celý den stará, čímž vlastně plní vyživovací povinnost vůči dítěti formou osobní péče.

U dítěte *předškolního* věku se odůvodněné potřeby mění radikálně, ať už se vstupem do mateřské školy nebo jiného zařízení kolektivní péče. Ani v tomto případě nelze výživné omezit na zajištění stravy. Musí zahrnovat krytí nákladů na výchovu dítěte přiměřenou jeho věku (např. provozování zájmových aktivit).

Pokud rodič, který vychovává nezletilé dítě, nemá jiné možnosti k zajištění péče o dítě v době plnění svých pracovních povinností, než tím, že o dítě pečuje jiná osoba, je třeba, aby se náklady na odměnu osoby, která o dítě pečuje, promítly do výše výživného určeného druhému rodiči.³⁷

Po nástupu dítěte do školy (*školní věk*) potřeby dítěte narůstají. Patří sem nejen náklady spojené s pořízením pomůcek do školy, ale i výdaje na mimoškolní aktivity dítěte, ať už sportovní, výtvarné či umělecké.

Další zlom přichází v období *dospívání*. Dítě se začíná připravovat na své budoucí povolání. Výši výživného je tedy nutné přizpůsobit nákladům, které příprava obnáší. Často jsou potřeby v tomto období kryty také ze společenských zdrojů (např. stipendium), ale musí se brát ohled na to, že tím nejsou kryty všechny potřeby oprávněného. Pokryt se musí nejen výdaje na stravu, ošacení a ubytování dítěte (je-li na internátě), ale také výdaje na kulturní, zájmové, sportovní a jiné vyžití dítěte. Výše uvedené je potřeba brát v potaz i u zletilého dítěte, které se soustavně připravuje na budoucí povolání studiem na vysoké škole.

Odůvodněné potřeby dítěte mohou narůstat i bez ohledu na jeho věk. Rozsah

³⁶ R 25/1967

³⁷ R 64/1974

potřeb ovlivní i zdravotní stav dítěte, jeho vloh, zaměření na určitý obor. Zdraví dítěte je důležité snad pro každého rodiče. Současná situace ve zdravotnictví je bohužel taková, že zdravotní pojišťovny často nestačí pokrýt všechny náklady na léčení, popř. úhradu speciálních léků pro chronicky nemocné děti. Proto tato povinnost zůstává ve zbytku na rodičích a odráží se i do stanovení výše výživného. Při zkoumání potřeb dítěte je potřeba vzít v úvahu nejen potřeby obvyklé, pravidelně se vyskytující, ale i potřeby „občasné“ (viz kap. 5.1.).

Dlouhodobě zastávaný názor judikatury byl, že výživné má mít pouze *spotřební charakter*, tj. v takové výši, aby mohlo být spotřebováno. Tím došlo k prohloubení rozdílů mezi rodinnou úplnou a neúplnou, a v podstatě k diskriminaci v oblasti materiálního zabezpečení dítěte z neúplné rodiny, neboť po léta směřovala vlastně proti zájmům nezletilého dítěte.³⁸ Dítěti z úplné rodiny rodiče obvykle spoří, u dítěte z rozvrácené rodiny tomu tak často nebývá, neboť povinný rodič se většinou snaží plnit svou vyživovací povinnost v co nejmenší míře, čemuž minulá právní úprava přímo nahrávala. Ani rodiči, který měl vysoké příjmy nebylo možné, při zastávání názoru spotřebního charakteru výživného, uložit vyživovací povinnost ve větší míře. Nezletilé dítě bylo tímto fakticky znevýhodňováno. Změna přišla v souvislosti se změnou sociálně-ekonomických podmínek. Novelou ZoR č. 91/1998 Sb., bylo přijato ust. § 85a odst. 2 ZoR. Tam, kde to majetkové poměry povinného rodiče připouštějí, lze za odůvodněné potřeby dítěte považovat i *tvorbu úspor* zabezpečujících zejména přípravu na budoucí povolání. Z dikce „zejména“ je nutné soudit, že se jedná pouze o jednu z možných variant. Z úspor mohou být zabezpečovány i jiné potřeby dítěte. Judikatura však stanoví, že povinnému rodiči nelze uložit, aby platil část výživného nezletilého dítěte, které představuje tvorbu úspor, na účet, s nímž by mohli nakládat oba rodiče nezletilého.³⁹ Stále více povinných rodičů podniká, proto je vhodné, s ohledem na podnikatelské riziko, možnosti tvorby úspor využít v co největší míře. Jsou totiž případy, kde není plná jistota o odpovídajícím plnění po celou dobu, kdy dítě nebude schopno samo se živit.

³⁸ Srov. Radvanová, S.: Vyživovací povinnost s otázkou. Právo a zákonost, 1990, č. 8

³⁹ Usnesení Městského soudu v Praze pod sp.zn. 29 Co 329/2002

3.2.3. Příjmy povinného

Dříve tvořila základ pro výpočet výše vyživovací povinnosti rodičů předně pracovní odměna zjištěná jako průměr za určité časové období (obvykle posledních šest až dvanáct měsíců). Se změnou ekonomických podmínek v našem státě, zejm. po roce 1989, nabyly na významu příjmy rodičů z podnikání (tj. jiné než nezávislé činnosti). U povinných rodičů v zaměstnaneckém poměru, kterých je většina, obecně soudu nečiní problémy zjistit výši příjmů. Soud vychází při dokazování z informací poskytnutých zaměstnavatelem rodiče, který na požádání sdělí soudu výši platu nebo mzdy povinného rodiče. Soudní judikatura (R 15/1968) uvádí, že relevantní jsou v tomto případě všechny složky mzdy či platu, včetně prémie a úhrady přesčasů.

U soukromých podnikatelů bývala situace znatelně složitější. Nové ust. § 85a ZoR s účinností od 1. 8. 1998 výslovně uvádí, že rodič, který má příjmy z jiné než závislé činnosti podléhající dani z příjmů dle zák. č. 585/1992 Sb., je povinen soudu prokázat své příjmy, předložit podklady pro zhodnocení svých majetkových poměrů a umožnit soudu zjistit i další skutečnosti, které jsou potřebné pro rozhodnutí, zpřístupněním údajů chráněných podle zvláštních předpisů. Ze soudní praxe v oblasti vyměrování výživného rodiči - podnikateli bylo patrné, že je potřeba dát soudům i v tomto případě reálnou šanci ke zjištění skutečných příjmů povinného rodiče, tak byl rodič přinucen předložit soudu potřebné podklady pro vyhodnocení jeho schopností, možností a majetkových poměrů. Pro případ nesplnění této zákonné povinnosti je v ZoR ve větě druhé ust. § 85a odst. 1 ZoR stanovena *nevyvratitelná právní domněnka* o výši příjmů takového rodiče. Od 1. 7. 2007 je účinná novela ZoR (zák.č. 112/2006 Sb.), která původní 15násobek zmírnila na 12,7násobek životního minima jednotlivce podle zvláštního předpisu (§ 2 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu), což je považováno za průměrný měsíční příjem rodiče. Zákonodárce přikročil k této sankci, aby se zamezilo předkládání daňových priznání, ve kterých byly často záměrně vykazovány minimální zisky a o výši skutečného příjmu povinného rodiče nevypovídaly prakticky nic. Násobek částky životního minima se, při úvaze o právní fikci, jevil jako neoptimálnější. Výše částky životního minima totiž odráží změnu ekonomických podmínek, neboť se v návaznosti na ně mění.

Sporná otázka může vyvstat, pokud rodič vykazuje při podnikání ztrátovost, je schopen ji doložit a snaží se tak vyhnout stanovení vyživovací povinnosti k dítěti.

Soudy se v takovém případě řídí zpravidla následujícím rozhodnutím. Jde-li i zisk či ztrátu povinného rodiče z podnikání, není při určení výživného pro dítě u povinného rodiče, který je podnikatelem, rozhodující, zda rozdíl mezi jeho příjmy a výdaji je kladný či záporný, nýbrž s ohledem na nezbytnost výdajových položek je třeba rozlišit, zda jde o výdaje, bez nichž by nebylo možno dosáhnout zajištění výkonu podnikatelské činnosti, nebo zda jde již o výdaje, které co do svého druhu či rozsahu směřují spíše k rozšiřování podnikatelské činnosti za účelem dosažení vyššího zisku.⁴⁰

Vykazuje-li rodič opakovaně ztrátu, má soud povinnost zabývat se pak otázkou, zda má rodič možnost zajistit si příjem na trhu práce např. při výkonu závislé práce. Takový postup je sice pro soudy náročnější, ale ke stanovení výše výživného nezbytný.

3.2.4. Majetek a příjmy oprávněného

Vliv na výši výživného od povinného rodiče může mít i *rozsah majetku oprávněného dítěte*, stejně tak i *příjmy*, které dítě má. Odůvodněné potřeby dítěte pak mohou být hrazeny částečně i z těchto prostředků. Vztah „majetek dítěte versus vyživovací povinnost rodičů“ je řešen v ust. § 37a odst. 2 ZoR. Výnosu z majetku dítěte lze použít nejprve pro jeho vlastní výživu a až následně pro potřeby rodiny, přičemž výnosem jsou dividendy, úroky z vkladů, ale také nájemné z pronajatého nemovitého majetku dítěte. Majetková podstata může být dotčena jen případně, že by vznikl nezaviněně ze strany osob výživou povinných hrubý nepoměr mezi poměry nezletilého dítěte a osob výživou povinných. V úvahu připadá pouze majetek, který přináší trvalý nebo dlouhodobý užitek. Platí, že majetek dítěte plní vzhledem k vyživovací povinnosti pouze *doplňkovou funkci*, proto také dítě, které vlastní nějaký majetek, nemůže být pouze pro tuto skutečnost kráceno na výživném od rodičů. Soud k majetku dítěte přihlíží, jeho existenci bere při rozhodování o výši výživného v potaz, ale nikoli tak, že by závazek výživy zcela přesunul na výnosy z majetku dítěte, a to ani za předpokladu, že by tento výnos odůvodněné potřeby dítěte úplně pokryl. Soud by tak vlastně popřel vyživovací povinnost, k čemuž neexistuje opora v ZoR. Lze v tomto případě pouze přihlídnout k lepší pozici více movitého dítěte ve srovnání s dítětem, které žádný majetek nevlastní.

Určité jednorázové majetkové výhody nemohou mít na výši výživného vliv, a to

⁴⁰ Srov. rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem sp.zn. 10 Co 326/2004

ze dvou důvodů. Jednak mohou mít jen malý vliv na zprůměřňované hodnoty, které jsou základem pro stanovení výše výživného, a za druhé je to proto, že účelové určení mnohdy brání tomu, aby byly zohledněny při stanovení výše výživného (např. se jedná o náhradu škody, sociální dávky atp.)⁴¹

Příjem dítěte se rozumí příjmy, které dítě dostává během přípravy na budoucí povolání v učňovském oboru nebo během studia na vysoké škole. Musí však jít o příjmy, které mají určitou povahu trvalosti a opakovatelnosti. To podle judikátu R 76/1968 nesplňuje ojedinělý příjem dítěte (např. v době prázdnin), které se jinak připravuje studiem na budoucí povolání, proto takový příjem dítěte neovlivňuje zpravidla výši vyživovací povinnosti rodičů. Příjem je totiž jednorázový a slouží toliko na přilepšení dítěte. Do vlastního příjmu dítěte se počítají i dávky sociálního zabezpečení, především sirotčí důchod. U dávek poskytovaných v době učňovského poměru je potřeba vzít v úvahu, že mají mnohdy účelovou povahu. Je nezbytné tedy zvážit, do jaké míry z nich jsou kryty odůvodněné potřeby dítěte. Zbývající část odůvodněných potřeb je nepochybně nutné pokrýt z výživného.

3.2.5. Osobní výkon péče o dítě

Pro stanovení rozsahu vyživovací povinnosti je důležitý, vedle odůvodněných potřeb dítěte, majetkových poměrů, schopností a možností rodiče, též výkon osobní péče o dítě. Podle ust. § 85 odst. 3 ZoR je potřeba přihlížet i k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje; žijí-li rodiče spolu, přihlédne se i k péči o společnou domácnost. Vymezení tohoto faktického podílu však není jednoduché. Přestože zákon uvádí termín „přihlíží“, lze se domnívat, že výkon osobní péče o dítě zásadně staví na stejnou úroveň jako je finanční zabezpečení výživy dítěte. Povinnost obou rodičů startt se stejně o výživu a výchovu dítěte neznamená mechanickou rovnost, ale to, že úhradu potřeb na výživu dítěte poskytují oba rodiče podle svých sil a poměru svých výdělečných možností. Je totiž povinností obou rodičů věnovat všechno úsilí k tomu, aby výživa jejich nezaopatřených dětí byla zajištěna co nejlepším způsobem, s využitím všech jejich možností a schopností.⁴²

⁴¹ Srov. Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha, 1995, s. 97

⁴² Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. komentář a předpisy souvisící. 8. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 9. 2007. Linde Praha a.s., Praha, 2007, s. 322

Hledisko výkonu osobní péče o dítě se uplatní jak u dětí nezletilých, kde v podstatě osobní péče vykonávána být musí (novorozenec, batole), tak i u dětí zletilých (např. invalidní dítě), protože ZoR v ust. § 85 odst. 3 používá obecný termín „dítě“.

Osobní péčí rodiče rozumíme jeho výkony, které dělá ku prospěchu dítěte, pro jeho zdravý vývoj. Někdy ovšem nemá tento výkon na stanovení vyživovací povinnosti vliv. Míněny jsou především případy, kdy je dítě svěřeno do výchovy třetí osobě anebo je v ústavní či ochranné výchově. Stejně tak dítě, připravující se soustavně na budoucí povolání mimo bydliště, nevyžaduje ve skutečnosti soustavnou péči rodičů. U zletilého dítěte bude mít hledisko osobní péče též zanedbatelný význam.

Soudní praxí je všeobecně přijímán názor, že u dítěte útlého věku je vyživovací povinnost toho rodiče, který o dítě osobně pečuje, kompenzována zcela výkonem této osobní péče, a postupem doby se tento podíl úměrně s přibývajícím věkem a zvyšující se samostatností dítěte zmenšuje.⁴³

Vyjma osobní péče o dítě je potřeba vzít v úvahu i péči o společnou domácnost, resp. míru s jakou se jeden z rodičů o tuto domácnost stará. Podmínkou v ZoR v ust. § 86 odst. 3 ZoR, aby mohla být tato péče brána též jako ekvivalent peněžního plnění, je, že rodiče dítěte spolu musejí žít ve společné domácnosti. K péči o společnou domácnost lze přihlídnout ovšem i tehdy, když rodiče spolu sice žijí, ale dítě žije u třetí osoby nebo je v ústavní výchově.

3.3. Trvání vyživovací povinnosti

3.3.1. Vznik vyživovací povinnosti rodiče vůči dítěti

O trvání vyživovací povinnosti pojednává již první ustanovení institutu vyživovací povinnosti rodičů k dětem (§ 85 ZoR), když v něm nepochopitelně není řešen vznik této povinnosti, ale prakticky doba zániku, ačkoliv bez konkrétního časového určení, tj. trvá do doby, pokud nejsou děti samy schopny se živit. O vzniku povinnosti se úvodní ustanovení § 85 nezmiňuje.

Podmínky vzniku vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem:⁴⁴

- základní podmínkou vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi je to, aby zde existovalo příbuzenství v přímé linii v prvním stupni

⁴³ Nová, H.: Výživné v nové úpravě rodinného práva (zejména z hlediska soukromých podnikatelů), Obchodní právo, 1998, č. 7-8

⁴⁴ Viz. poznámka č. 17 – tamtéž

- okolnost, že dítě není schopno se žít samo – po narození je tato podmínka dána automaticky, má proto význam zejména pro určení doby trvání vyživovací povinnosti rodičů vůči dítěti (§ 85 odst. 1 ZoR: „pokud děti nejsou samy schopny se žít“).

Samotný vznik vyživovací povinnosti k dětem je dán založením rodinněprávního vztahu rodič – dítě. U matky to je narozením⁴⁵ dítěte, u otce až uplatněním některé ze tří domněnek otcovství.⁴⁶ Protože výživným má být zásadně řešena úhrada osobních potřeb dítěte v přítomném čase, nemá podmíněná právní subjektivita tzv. *nascitura* vliv na vyměření vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi.⁴⁷ Určení vzniku zákonné vyživovací povinnosti (narození dítěte) nesmí být zaměňováno s určením počátku povinnosti vyživovat dítě stanovené soudem. Rozdíl tkví v tom, že soud svým rozhodnutím, které je konstitutivní povahy, pouze závazně určí kdo, v jaké výši a od kdy bude výživné hradit, ale samotný vznik povinnosti dítě vyživovat neřeší, jelikož povinnost vyživovat s ohledem na výše uvedené vznikla již narozením dítěte.

Povinnost vyživovat dítě tedy trvala od narození, ale vzhledem k podmínkám konkrétního případu (dobrovolné plnění) soud zjišťuje rozhodnutím, že předtím nebyly podmínky pro její soudní úpravu (tj. nenastaly okolnosti uvedené v § 50 odst. 1, v § 86 odst. 1 ZoR apod.) Obdobně je to i v případě, že se rodiče dítěte rozvádějí a soud upravuje poměry mezi rodiči a dětmi pro dobu po rozvodu (viz. § 26 ZoR a § 103 OSŘ). Platnosti taková úprava nabývá až právní mocí rozsudku o rozvodu manželství rodičů, a to bez ohledu na to, zda poměry mezi rodiči a dětmi byly anebo nebyly předtím soudně upraveny. Ovšem ani den zániku manželství rodičů (dnem nabytí právní moci rozsudku o rozvodu manželství) nelze zaměňovat se dnem vzniku vyživovací povinnosti (tj. narozením dítěte). Dojde-li k určení vyživovací povinnosti soudem, použije se ust. § 98 odst. 1 ZoR. Dle toho lze povinnost vyživovat přiznat mezi zletilými osobami jen ode dne zahájení soudního řízení, u dětí zletilých i nezletilých platí, že výživné lze přiznat i za dobu nejdéle tří let.

Matce dítěte vzniká vyživovací povinnosti dnem porodu, u otce je otázka vzniku problematičtější. Manželovi matky vzniká vyživovací povinnosti dnem narození dítěte,

⁴⁵ § 7 odst. 1 ObčZ – způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením

⁴⁶ Srov. Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009

⁴⁷ Srov. Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha, 1995, s. 98

neboť mu svědčí první domněnka otcovství (§ 51 ZoR). Vznikne mu i tehdy, když se později podaří otcovství k dítěti popřít. Tato „dočasná“ vyživovací povinnost trvá manželce matky až do právní moci rozsudku o popření otcovství a má povahu plnění za jiného (více viz. kap. 5.6.). Jestliže nelze použít první domněnku otcovství, musí být otcovství určeno pomocí další dvou domněnek dle ust. § 52 (souhlasným prohlášením rodičů) nebo § 54 ZoR (rozhodnutím soudu). Nejsou výjimkou ani případy, kdy soud rozhoduje o vyživovací povinnosti otce, jehož otcovství bylo určeno s dosti velkým časovým odstupem. Při tom je třeba dodržovat ust. § 98 ZoR, tak jak bylo uvedeno výše. Všude tam, kde prodlení trvá déle, než zákonem stanovená doba tří let, není možné stanovit vyživovací povinnost od narození dítěte, ale pouze tři roky nazpět.

3.3.2. Zánik vyživovací povinnosti

Jak bylo uvedeno v úvodu předchozí kapitoly 3.3.1. je zánik vyživovací povinnosti řešen ust. § 85 odst. 1 ZoR. Hraničním ukazatelem pro zánik vyživovací povinnosti rodiče vůči dítěti je *schopnost dítěte vyživovat se samo*.

Schopnost dítěte k tomu, aby se živilo samo, není závislá na dosažení určité věkové hranice, není tedy důvodem k tomu, aby bylo plnění vyživovací povinnosti rodičů k dětem omezováno předem, dosažením určitého věku (např. nabytím zletilosti).⁴⁸ Konstantní judikatura zastává stanovisko, že absolvování povinné školní docházky neznamena, že je dítě schopno samo žít.

Dítě *může* nabýt schopnosti samostatně se žít i před dovršením zletilosti, např. jestliže po absolvování učebního oboru najde odpovídající pracovní uplatnění. Otázkou zůstává, jaké by bylo řešení situace, kdyby dítě usilovalo po takovém osamostatnění o přijetí na vysokou školu a požadovalo by znovu po rodiči výživné.

V teorii rodinného práva se uvádí vlastnost vyživovací povinnosti označovaná jako *elasticita vyživovací povinnosti*. Pro vyživovací povinnost je totiž charakteristické, že i když zanikne, může se v budoucnu znovu obnovit poté, co došlo ke změně podmínek. V praxi je vždy potřeba brát na zřetel konkrétní okolnosti jednotlivých případů.⁴⁹ Vyživovací povinnost rodičů tedy může zaniknout *relativně*, v případě kdy

⁴⁸ R 100/1967

⁴⁹ Srovnej viz. rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem sp.zn. 10 Co 188/2007 – Přijetím dítěte ke studiu na vysoké škole až po čtyřech letech od ukončení jeho středoškolského vzdělání se vyživovací povinnost rodičů k tomuto dítěti již neobnovuje.

dítě ukončí školní docházku na střední škole a dále se již nepřipravuje studiem na své budoucí povolání, dosahuje pravidelného a postačujícího pracovního příjmu z povolání, které si zvolilo podle svých schopností možností a zájmů. Po roce je však toto dítě přijato na vysokou školu a není nadále schopno se samo žít. Vyživovací povinnost rodičů se pak obnovuje.

Tato vlastnost vyplývá z toho, že vyživovací povinnost je založena na osobním vztahu mezi oprávněným a povinným. Dokud trvá tento osobní vztah, je dána i možnost využít vyživovací povinnosti, která z něho vyplývá. Předpokladem toho však je, že po zániku první vyživovací povinnosti dojde k obnovení podmínek existence vyživovací povinnosti.⁵⁰

Ke zrušení vyživovací povinnosti může dojít pouhou dohodou mezi oprávněným a povinným, nebylo-li ke stanovení vyživovací povinnosti potřeba vydání závazného rozhodnutí soudu. Pokud však soud rozhodnutí vydal nebo mají-li oprávněný a povinný opačné názory na trvání a zánik vyživovací povinnosti, mělo by být přikročeno k soudnímu jednání a vydání rozhodnutí, které by celou situaci jednoznačně vyřešilo.

Vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem zaniká i tehdy, uzavřelo-li dítě manželství, bez ohledu na to, zda je o dítě již zletilé či pouze starší 16 let. Zánik nastává proto, že vyživovací povinnosti rodičů zásadně předchází vyživovací povinnost mezi manžely. Povinnost přechází na manžela dítěte okamžikem uzavření manželství. Za předpokladu, že tento manžel není schopen dítě vyživovat vůbec nebo je schopen plnit tuto povinnost jen z části, musí tuto povinnost plnit rodiče dítěte.

Za daných okolností jsou však hmotně právní podmínky pro stanovení vyživovací povinnosti rodičů naprosto odchylné od podmínek, které zde existovaly před uzavřením manželství. Lze proto mít za to, že uzavřením manželství dítěte zaniká vyživovací povinnost rodičů k dítěti ze zákona, a to dnem, kdy dítě uzavřelo manželství. Pokud i v nové situaci existují podmínky k tomu, aby rodiče plnili svou vyživovací povinnost k ženatému (vdanému) dítěti, je třeba k jejímu stanovení zvláštního rozhodnutí, vydaného na návrh oprávněného.⁵¹

⁵⁰ Srovnej viz. Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995

⁵¹ Srovnej viz. Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, též in Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995

V případě *absolutního* zániku vyživovací povinnosti už k obnovení nedojde, popř. dojít ani nemůže. Důvodem absolutního zániku vyživovací povinnosti je zánik právního vztahu rodič – dítě, tj. *smrtí* kteréhokoliv z nich nebo *osvojením* dítěte resp. právní mocí rozsudku o osvojení. Avšak platí, že smrt osoby oprávněné ani povinné výživou nemá vliv na dávky výživného splatné ke dni smrti. Mohou být předmětem dědictví, neboť jako dluh či pohledávka přecházejí na právní nástupce zemřelého.⁵² Právo na výživné je právem majetkovým; se zřetelem k již uvedené vazbě osoby oprávněné a povinné výživou je však osobním právem, které ve smyslu ust. § 579 odst. 1 ObčZ zaniká smrtí oprávněného i smrtí povinného (§ 104 ZoR).

Nenabude-li dítě schopnost samostatně se živit např. z důvodu plné invalidity, vyživovací povinnost rodičů nezaniká a bude trvat po dobu celého jeho života. To je potřeba odlišit od situace tzv. „věčných studentů“, kteří studují opakovaně vysokou školu nebo několik vysokých škol postupně a vyžadují, aby je rodiče stále vyživovali. Proto by povinnosti rodičů měla být nějakým způsobem limitována a netrvat tak neomezeně dlouhou dobu. Nabízí se možnost např. akceptovat věkovou hranici, kterou stanoví sociální předpisy, tj. 26 let.

⁵² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 4. 2004, sp. zn. 30 Cdo 2128/2003 publikované též u Vrcha, P.: Civilní judikatura. Výběr aktuálních rozhodnutí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu České republiky. 2.vydání. Linde, Praha, 2005, s. 967

4. Vyživovací povinnost dětí vůči rodičům

Zákon o rodině v ust. § 87 upravuje vyživovací povinnost dětí vůči rodičům. Základem této povinnosti je existence statusového vztahu mezi rodičem a dítětem. Dítě (*povinný*) je povinno vyživovat oba rodiče (*oprávnění*), bez ohledu na to, zda jsou rodiče manžely či nikoli, za předpokladu, že jsou u obou splněny podmínky stanovené zákonem. Výživné má uspokojovat osobní potřeby rodiče. Povinnost poskytnout výživné rodiči má dítě zletilé i nezletilé.

Vyživovací povinnost dětí k rodičům je však potřeba odlišovat tzv. *koadjutoria* (§ 31 odst. 4 ZoR), protože vyživovací povinnost není vázána na existenci společné domácnosti oprávněného s povinným a výživné neslouží k úhradě společných potřeb rodiny, nýbrž jen k výživě oprávněného rodiče. Navíc koadjutorium (pomoc s domácností, popř. i příspěvek peněžní, má-li dítě příjmy) je nově po novele ZoR zákonem č. 91/1998 Sb., zařazeno do ustanovení upravujících rodičovskou zodpovědnost, z čehož lze usuzovat, že se vztahuje výhradně na děti nezletilé.

Od vyživovací povinnosti dětí k rodičům je dále třeba odlišit i případnou *podporu*, kterou děti rodičům poskytují, ačkoliv rodiče mají vlastní stálý příjem. Důvodem podpory může být přilepšení či zvýšení životní úrovně rodičů. Na takovou podporu však neexistuje právní nárok a poskytnuté částky nemohou být zúčtovány na plnění vyživovací povinnosti za předpokladu, že na ni později vznikne nárok.⁵³

Právo na vyživovací povinnosti dětí k rodičům je zákonným nárokem rodiče, který je osobní povahy a nelze jej např. přenést na jinou osobu. Je možné jej započíst, ale pouze dohodou (viz. kap. 5.3.)

Ustanovení o vyživovací povinnosti dětí k rodičům platí i pro vyživovací povinnosti osvojence k osvojiteli, neboť platí, jak již bylo uvedeno v kapitole 3.1. ust. § 63 odst. 1 ZoR. U osvojení nezrušitelného se nikdy neobnoví vyživovací povinnost dítěte vůči jeho biologickým rodičům, i kdyby proto byly splněny zákonné předpoklady. V případě osvojení zrušitelného dojde zrušením k zániku vyživovací povinnosti vůči osvojiteli a obnoví se povinnost vyživovat rodiče pokrevního.

⁵³ Srovnej viz Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 128

4.1. Vznik a zánik vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům

Vyživovací povinnost dětí k rodičům *vzniká* přímo ze zákona. Podmínky vzniku této vyživovací povinnosti vyplývají z ust. § 87 ZoR a jsou následující :

- odkázanost rodiče na výživu („jestliže toho potřebují“)
- schopnost a možnost dítěte samostatně se živit („dětí, které jsou schopny samy se živit“).

a) Odkázanost na výživu dítěte

Předpokládá se, mimo jiné i s ohledem na patřičný věkový rozdíl mezi rodičem a dítětem, že v době, kdy je dítě již samo schopno se živit, má každý rodič stálý příjem. Není-li tomu tak, může být (za splnění všech předpokladů) na návrh rodiče dítěti soudem stanovena povinnost svého rodiče vyživovat. Stane se tak pouze tehdy, když neexistuje vyživovací povinnost mezi manžely, popř. rozvedenými manžely, neboť vyživovací povinnost dětí vůči rodičům, je k uvedeným druhům subsidiární (viz. ust. § 91 odst. 3 a § 92 odst. 2 ZoR). Rodič, který není schopen pracovat, nebo nemá z jakéhokoliv důvodu nárok na důchod z důchodového pojištění, má ze zákona možnost podat návrh k soudu a tímto požadovat, aby mu bylo dítětem na výživu přispíváno. Taková odkázanost se musí u soudu prokázat.

b) Schopnost a možnost samostatné výživy u dítěte

Jak bylo již uvedeno v předchozím odstavci, dítě musí být schopno samo se živit. Takovým dítětem může být i dítě *nezletilé*, ačkoliv takové případy jsou spíše výjimečné.⁵⁴ Roli zde nehraje ani skutečnost, zda dítě žije odloučeně od rodičů nebo ve společné domácnosti s nimi. Je-li dětí povinných k vyživování svých rodičů několik, nejedná se v tomto případě o povinnost, která je zavazuje k plnění společnému a nerozdílnému. U každého dítěte se zkoumá zvlášť, je-li schopno se již samo živit. Stejně tak i každý z rodičů se posuzuje individuálně, neboť právo být vyživován je právem osobním a možnost jeho využití a vzniku nároku záleží vždy na konkrétní situaci.

Při rozhodování o vyživovací povinnosti dítěte vůči rodiči (§ 87 ZoR) nebude sice v rozsudku výslovně vyjádřena výše vyživovací povinnosti dítěte vůči němuž nárok

⁵⁴ Dítě má vlastní pracovní příjem (např. z účinkování ve filmech, divadlech představeních) nebo má příjmy z vlastního majetku.

rodiče uplatněn nebyl, soud si ovšem musí vyřešit otázku vyživovací povinnosti a její výše ohledně všech povinných ve smyslu ustanovení § 87 odst. 2 ZoR.⁵⁵

c) **Dobré mravy**

Ačkoliv dobré mravy nejsou uvedeny v ust. § 87 jako předpoklad pro uplatnění nároku na vyživovací povinnosti dětí k rodičům, je tento předpoklad stanoven v ust. § 96 odst. 2 ZoR (více též kap. 5.1.). Posouzení, zda je případné přiznání výživného rodiči v souladu s dobrými mravy, je v rukou soudu. Tento druh vyživovací povinnosti nepatří mezi nejčastější a soud o něm rozhoduje zpravidla sporadicky, ale přesto může nastat situace, kdy je potřeba řešit otázku dobrých mravů. Problematickým se jeví zejm. situace, kdy rodič opustil společnou domácnost, neplnil řádně vyživovací povinnost, dopustil se trestného činu zanedbání povinné výživy atp.

Důvodů k *zániků* vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům může být hned několik. Jedním z nejčastějších je, že rodič si svoji obživu zaopatří sám, tedy odpadne nutnost výživy prostřednictvím dítěte (stav odkázanosti). Dalším z důvodů může být i fakt, že dítě přijde o vlastní zdroj obživy a nelze po něm požadovat, aby bylo zatíženo ještě vyživovací povinností vůči svému rodiči. Zemře-li rodič či povinné dítě, povinnost vyživovat zaniká, ovšem zemře-li pouze jedno z dětí povinných k výživě, tato povinnost u ostatních povinných přetrvává. Povinnost vyživovat rodiče zaniká také v případě, že tento rodič uzavře manželství, neboť tím dojde ke vzniku vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely (§ 91 odst. 3 ZoR), která předchází vyživovací povinnosti dětí k rodičům.

4.2. Způsob a rozsah plnění vyživovací povinnosti

Zákon o rodině neobsahuje speciální ustanovení týkající se způsobu hrazení vyživovací povinnosti dětí k rodičům. Je ale na místě rozlišovat, zda se jedná o povinnost vyživovat rodiče, který s povinným dítětem žije ve společné domácnosti, či nikoliv. V prvním případě totiž přichází v úvahu fakt, že výživa bude zajišťována dobrovolně, a to především plněním věcným (naturálně). Za další způsob plnění vyživovací povinnosti je třeba považovat, vedle plnění v penězích, i osobní výkon péče o potřebného rodiče, i když tento způsob plnění ZoR u vyživovací povinnosti dětí vůči

⁵⁵ R 38/1967

rodičům vůbec neuvádí (srov. § 85 odst. 3 ZoR). Plnění formou úkonů pro osobu oprávněnou tedy není nemožné a vyloučené.⁵⁶ Rozhoduje-li o vyživovací povinnosti dětí soud, určí, že má být plněno v penězích, v pravidelných opětuujících se částkách (§ 97 odst. 1 ZoR, více též viz. kapitola 5.2.)

Samotný rozsah výživného je dán termínem „*slušná výživa*“. Legální definici slušné výživy bychom však v ZoR hledali marně. Rodič má nárok na pouhou slušnou výživu, která nepřesahuje svým významem pojem stejná životní úroveň (viz. § 85 ZoR), avšak jedná se o pojem širší než přiměřená výživa (§ 92 odst. 1 ZoR, dále též kap. 5.1.).

Při stanovení rozsahu musí soud brát v potaz předpoklady v ust. § 87 odst. 1 ZoR, ale také vycházet z obecných kritérií v ust. § 96 odst. 1, tedy možností, schopností a majetkových předpokladů povinného. Vliv na rozsah vyživovací povinnosti tedy mají, jak okolnosti na straně oprávněného, tak i na straně povinného.

Slušná výživa však neznamená jen úhradu toho nejnütnějšího, co rodič k životu potřebuje (strava a ošacení), ale jedná se též o úhrady sloužící k zajištění přiměřeného životního standardu, k uhrazení *odůvodněných potřeb rodiče*. Velký význam má i fakt, zda rodič má vlastní příjem či nikoliv. V první případě by se totiž výživným hradily jen ty potřeby oprávněného, které nekryje pravidelný příjem rodiče a výživné by tak plnilo pouze doplňkovou funkci, kdežto ve druhém případě by výživné muselo pokrýt všechny potřeby oprávněného.⁵⁷

Z výše uvedeného plyne, že hlediskem pro určení rozsahu vyživovací povinnosti u oprávněného rodiče jsou odůvodněné potřeby. Pro určení rozsahu je však nezbytné i hledisko schopností, možností a majetkových poměrů povinného. I v tomto případě se uplatňuje zásada potenciality výděleku před fakticitou. Stěžejní role hlediska schopností a možností se zobrazí v případě, kdy je povinných dětí více a slouží zde zejména ke stanovení konkrétní výše podílu jednotlivých povinných (§ 87 odst.2 ZoR). Při posuzování schopností a možností povinného může dojít také k tomu, že stanovená výše vyživovací povinnosti nebude stačit k úhradě osobních potřeb oprávněného nebo povinný nebude nadále vůbec schopen tuto povinnost plnit. Tyto případy je třeba řešit tak, jako by oprávněný žádné děti neměl a povinnost vyživovat vlastně přejde na

⁵⁶ Viz R 72/1963

⁵⁷ Srovnej viz Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995 s. 130 a násl. obdobně též Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. přepracované a doplněné vydání, Doplněk, Brno 2006, s. 270

společnost, resp. stát, tedy může dojít k přiznání dávek státní sociální podpory ze státního rozpočtu.

4.3. Vzájemný vztah jednotlivých druhů výživného

Mezilidské vztahy bývají komplikované a vztahy rodinné mohou být často ještě komplikovanější. Také proto ZoR obsahuje některá ustanovení, kterými má být ujasněna hierarchie druhů vyživovací povinnosti. Řídí se jimi nejen rozhodování soudů, ale také ovlivňují možný rozsah přiznávané vyživovací povinnosti v případě, že dojde ke střetu několika druhů vyživovací povinnosti najednou, tzv. *konkurence*. Nejedná se však o stanovení pořadí vyživovacích povinností takovým způsobem, že byl-li vyčerpán příjem povinného na prioritní druh vyživovací povinnosti na ostatní se již nedostane.

Smyslem řešení konkurence mezi vyživovacími povinnostmi je úsilí, aby všechny z nich byly odpovídajícím způsobem zajištěny.⁵⁸

Tam, kde výslovné zákonné ustanovení chybí, vyplývá priorita určitého druhu vyživovací povinnosti nepřímo ze systematického zařazení konkrétního druhu v ZoR.⁵⁹ Ne vždy však zákonodárce vyřešil situaci rozvržení ZoR zcela šťastně. Například u vyživovací povinnosti mezi manžely a mezi rozvedenými manžely, které jsou nepochopitelně zařazeny až za vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými.

Vyživovací povinnost dětí k rodičům je v ZoR, jak již bylo v úvodu této kapitoly zmíněno, upravena v ust. § 87 ZoR a je tak zahrnuta pod rubriku *Vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí*, spolu s vyživovací povinností rodičů k dětem.

Spíše by se hodilo vyživovací povinnost dětí zahrnout mezi vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými do ust. §§ 88 – 90 ZoR, ale zřejmě tím, že byla spojena s vyživovací povinností rodičů, měl být naznačen význam obou těchto povinností. Zejména to, že rodina v tom nejužším smyslu (otec, matka a dítě) je svou funkcí základní ekonomické jednotky, v níž jednotlivý její členové mají k sobě navzájem určité povinnosti, *nejdůležitější*.⁶⁰

Vzájemnost těchto povinností nespočívá v tom, že by podmínky obou povinností

⁵⁸ Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 18

⁵⁹ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. přepracované a doplněné vydání. Doplněk, Brno 2006, s. 249

⁶⁰ Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995 s. 127

byly zcela totožné. Ony se od sebe liší. Faktem zůstává, že povinnost dětí má subsidiární charakter, proto také platí, že vyživovací povinnost dětí vůči rodičům je subsidiární z hlediska vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely nebo rozvedenými manžely.⁶¹

Svou důležitostí povinnost rodičů vyživovat své děti značně přesahuje povinnost dětí vyživovat své rodiče, ale i ostatní povinnosti a je stavěna na přední místo, což potvrzuje i judikatura soudů např. v R 102/1967, kde je uvedeno, že vyživovací povinnost, kterou má matka k dítěti předchází vyživovací povinnosti, kterou má ke svým rodičům. Vyživovací povinnost rodičů vůči dětem je potřeba ještě rozlišovat na povinnost vůči nezletilým dětem a vůči dětem zletilým, ačkoliv jejich právní úprava je shodná.

Hovoříme-li o *vzájemné vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi*, nelze usuzovat, že by podmínky obou těchto povinností byly shodné. Vyživovací povinnost dětí k rodičům není ze zákona ani závislá na tom, zda a v jaké míře rodiče plnili svoji povinnost vůči dětem, jakkoliv by soud měl zvažovat podmínky ust. § 96 odst. 2., tedy případný rozpor s dobrými mravy.⁶²

Nejvýše na pomyslném žebříčku stojí vyživovací povinnost rodičů k dětem, která je z důvodu zajištění výživy nezletilých dětí chápána jako nejpodstatnější a nejvýznamnější povinnost. To také znamená, že při stanovení vyživovací povinnosti k nezletilému dítěti nemá být brán ohled na existenci jiných vyživovacích povinností, pouze se k nim přihlíží v souvislosti s hodnocením možností a schopností povinného.

Dle ustanovení § 91 odst. 3 ZoR je za ní umístěna vyživovací povinnost mezi manžely, neboť předchází vyživovací povinnosti dětí k rodičům. Tato povinnost má zvláštní postavení oproti jiným. Její rozsah i podmínky jsou ve srovnání s ostatními druhy nesrovnatelně širší.

Ačkoliv je úplně shodná věta obsažena i v ust. § 92 odst. 2 ZoR, týká se toto ustanovení manželů rozvedených a vzhledem k tomu, že ti nemají právo na stejnou životní úroveň, ale pouze na příspěvek na přiměřenou výživu, obsadila by povinnost přispívat na výživu rozvedenému manželovi místo třetí před vyživovací povinností dětí

⁶¹ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. přepracované a doplněné vydání. Doplněk, Brno 2006, s. 268

⁶² Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy souvisící. 8. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 9. 2007. Linde Praha a.s., Praha, 2007, s. 291

vůči rodičům. Vyživovací povinnost dětí by nastoupila až v případě, kdy manžel, resp. rozvedený manžel není schopen tuto povinnost plnit vůbec.

Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými přichází na řadu v případě, že je zde ze strany rodičů nemožnost plnění vyživovací povinnosti k dětem, zpravidla pak plní prarodiče. Nejde o konkurenci v různých druzích vyživovací povinnosti, ale stanovení pořadí povinných osob v rámci jednoho druhu vyživovací povinnosti.

Dětem je primárně stanovena povinnost vyživovat své rodiče, tj. své nejbližší předky, a proto tato povinnost také předchází vyživovací povinnosti ostatních vzdálenějších příbuzných, ať už jsou jimi předci, či potomci.

Poslední druh vyživovací povinnosti, příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce, je zcela svébytný institut a nelze jej s ostatními druhy vyživovací povinnosti porovnávat.

5. Společná ustanovení

V hlavě šesté ZoR, zahrnující §§ 96 až 103 ZoR, které jsou nadešpsány rubrikou „společná ustanovení“, nalezneme instituty vztahující se ke všem druhům vyživovací povinnosti. Proto musí být při výkladu jednotlivých druhů přihlédnuto také k této části zákona.

5.1. Určení rozsahu vyživovací povinnosti

Majetkové vztahy vznikající v rodině, resp. ve společnosti, byly léta podceňovány a tomu odpovídala také právní úprava. Zákon č. 91/1998 Sb., účinný k 1. 8. 1998, podstatně novelizoval ZoR, zejména problematiku výživného a kritéria pro jeho stanovování.⁶³ Došlo tak především k obnovení významného postavení institutu vyživovací povinnosti.

Z povahy výživného jako zákonného nároku vyplývá i to, že zákon závazně upravuje i jeho rozsah.⁶⁴ Konkrétně je rozsah práva oprávněného subjektu stanoven u jednotlivých druhů vyživovací povinnosti odlišně, ale sjednocující předpoklady pro stanovení výživného jsou uvedeny v § 96 odst. 1 ZoR. Jsou jimi na jedné straně odůvodněné potřeby oprávněného, na druhé straně to jsou také schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. Ustanovení § 96 odst. 1 ZoR pouze obecně vymezuje hlediska pro určení výše výživného soudem, a proto musí být vždy také přihlédnuto k příslušným zákonným ustanovením (jak již bylo připomenuto výše), které jsou roztroušeny v jednotlivých druzích vyživovací povinnosti. Obě podmínky, tedy jak u povinného, tak u oprávněného, musí být splněny kumulativně, aby mohlo být výživné soudem přiznáno. K jednotlivým druhům vyživovací povinnosti:

- Vyživovací povinnost rodičů k dětem – dle ust. § 85 odst. 2 ZoR má dítě právo podílet se na životní úrovni svých rodičů.
- Vyživovací povinnost dětí k rodičům – rodiče mají nárok toliko na slušnou výživu od svých dětí (srov. § 87 odst. 1 ZoR).
- Vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými – vyživovací povinnost je stanovena jen v případě nutné potřeby oprávněného (viz. § 90 ZoR).

⁶³ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 458

⁶⁴ Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 15

- Vyživovací povinnost mezi manžely – prakticky nejširší rozsah je právě u tohoto druhu vyživovací povinnosti, neboť s ohledem na znění § 91 odst. 2 platí zásada stejné životní úrovně.
- Příspěvek na výživu rozvedeného manžela – rozlišuje se tzv. sankční výživné podle ust. § 93 ZoR v souvislosti s ust. § 91 odst. 2 ZoR, kde má rozvedený manžel nárok na stejnou životní úroveň, avšak pouze po omezenou dobu tří let a mezi obecným nárokem rozvedeného manžela, který spočívá v pouhé přiměřené výživě (§ 92 odst. 1 ZoR).
- Příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce – ust. § 95 odst. 1 ZoR hovoří o přiměřeném nároku na úhradu výživu.

Rozsah vyživovací povinnosti je tedy v tomto pořadí (od nejširšího k nejužšímu):⁶⁵

- stejná životní úroveň
- slušná výživa
- přiměřená výživa
- nutná výživa.

V ustanovení § 96 odst. 1 ZoR jsou upravena, jak již bylo výše uvedeno, obecná kritéria rozsahu vyživovací povinnosti. Jedná se především o objektivní kategorii možností povinného, ale též schopností povinného, které jsou kategorií subjektivní. Složka subjektivní je dána obzvláště vlastnostmi povinného, jeho vlohami, nadáním i vzděláním, kdežto složka objektivní se zakládá na možnosti uplatnit subjektivní složku v prostředí, kde povinný žije. Zákonem č. 91/1998 Sb., bylo ke kritériím pro určení rozsahu výživného přidáno další, čímž jsou majetkové poměry povinného. Problémem, který je často řešen v praxi, je, že není přesně stanoveno, jak má soud postupovat v případě, kdy povinný vlastní dostatečně velký majetek (nemovitosti, movité věci, akcie, atp.), ale nemá žádné výnosy. Vzhledem k tomu, že soud má přihlížet nikoliv k fakticitě příjmů povinného, ale k příjmům potenciálním, lze usuzovat, že výživné soud stanoví i v takovém případě, a to se zřetelem na majetek povinného z hlediska možného adekvátního výnosu (srov. rozhodnutí Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 511/2005). Další spornou otázkou je případ nezaměstnaného povinného, který je zapsán u Úřadu práce. Zde je potřeba brát v potaz jeho reálné možnosti získat zaměstnání.⁶⁶

⁶⁵ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. přepracované a doplněné vydání. Doplněk, Brno 2006, s. 251

⁶⁶ Srov. Krajský soud v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 289/2003

Nastane-li situace, že by se osoba povinná výživou dokonce dostala při hrazení výživného pod hranici životního minima, může soud vyživovací povinnost odmítnout uložit. Za předpokladu, že již uložena byla, je zde důvod k jejímu zrušení nebo snížení.

Nelze tedy než souhlasit s názory uvedenými v rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 14 Co 755/1995, že dávky sociální péče slouží sociálně potřebnému občanovi k zabezpečení jeho výživy, resp. výživy osob společně posuzovaných, a ostatních základních osobních potřeb a k zajištění nezbytných nákladů na domácnost.⁶⁷

Třetím a posledním kritériem pro určení rozsahu výživného jsou odůvodněné potřeby oprávněného. Potřebou se rozumí vše, co člověk potřebuje k žití, jak po stránce hmotné, tak i kulturní. Při určení výše výživného je nutné mít na paměti, že výživné slouží na uhrazování nejen potřeb vyskytujících se průběžně v životě oprávněného, ale spíše potřeby obvyklých, a proto by mělo pokrýt i výlohy nepravidelné, jednorázové např. u nezletilých dětí je to pobyt na škole v přírodě, lyžařský výcvik atp.⁶⁸ Obecně je třeba přihlédnout k faktu, do jaké míry je oprávněná osoba schopna uspokojit své potřeby sama. Soud posuzuje každý případ individuálně, protože u každého člověka je odlišný jeho životní standard, tím i rozsah jeho potřeb.

Přítom tento standard by pak měl být východiskem úvahy o aplikaci hlediska odůvodněných potřeb, přičemž se od něho lze odchýlit (ať již nahoru nebo dolů) v závislosti na sociálním postavení rodiny a v závislosti na tom, o jaký druh výživného jde.⁶⁹ Výživné má vždy krýt osobní potřeby oprávněného, jelikož právě na to je určeno a mělo by být používáno oprávněným právě k tomuto účelu.

V ustanovení § 96 odst. 2 věty druhé ZoR je podán určitý návod pro soud, jak má postupovat při určování výše výživného, resp. jak hodnotit výše popsaná hlediska. Zákon výslovně uvádí, že soud přihlédne k tomu, zda se povinný záměrně nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějších zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika (§ 96 odst. 1 věta druhá ZoR). A podle zjištění, která vyjdou najevo se bude soud při určování výše výživného řídit.

⁶⁷ Právní rozhledy, 1996, č. 7 str. 340

⁶⁸ Srov. rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp.zn. 13 Co 588/1994

⁶⁹ Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 16

Dalším z předpokladů, který je ovšem uveden až v ust. § 96 ZoR odst. 2 ZoR, jsou dobré mravy. Rozpor se dobrými mravy je negativním kritériem. Jedná se sice o zákonný pojem, ovšem zákonem definován není. Názor na pojem dobrých mravů bývá odlišný v každé právní kultuře a představa něčeho určitého pod tímto pojmem se liší člověk od člověka. Definice, nebo jakési vysvětlení můžeme převzít z právního slovníku:

Dobré mravy jsou právně významnou hodnotou v právu, poměřující právní normy a jejich realizaci buď mravním smyslem právní úpravy, nebo s ekvitou chápanou buď rovněž jako mravnost, nebo jako požadavek rovných pozic účastníků právních vztahů.⁷⁰ Jejich obsah tedy tkví v morálních normách obecně platných, které jsou přijímány a respektovány společností. V rozporu s dobrými mravy by například mohlo být, pokud by rodič, který se o své nezletilé dítě nestaral následně požadoval, aby jej toto dítě vyživovalo. Avšak určení konkrétního obsahu pojmu dobrých mravů náleží nepochybně soudci.

5.2. Plnění

Výživné bývá plněno různými formami, nejčastěji v penězích ale i např. naturálně, výkonem osobní péče o oprávněného (zejména jedná-li se o nezletilé dítě), péčí o společnou domácnost, poskytnutím možnosti ubytování. Je na první pohled zřejmé, že se ust. § 97 odst. 1 ZoR týká pouze výživného plněného v penězích. Obvykle je v penězích plněno až na základě soudního rozhodnutí, ale je možné tak činit i dobrovolně. Je-li výživné plněno naturálně nelze ust. § 97 odst. 1 ZoR týkající se splatnosti výživného použít, neboť naturálně bývá plněno v průběhu celého měsíce podle toho, jak oprávněný práve potřebuje.

Podle ust. § 97 odst. 1 ZoR se výživné hradí v pravidelných opětvujících se částkách, které jsou splatné vždy na měsíc dopředu. Jelikož účelem výživného je uhrazení všech potřeb oprávněného je tomu přizpůsobena i splatnost výživného ve formě pravidelných plnění v jednotlivých obdobích.⁷¹ Splatnost případných nedoplatků na výživném, které mohou vzniknout snadno především u výživného na děti, které lze stanovit až tři roky nazpět, ZoR neupravuje. Aby nedocházelo k oddalování zaplacení

⁷⁰ Hendrych, D. a kol.: Právní slovník. 3. podstatně rozšířené vydání. C.H.Beck, Praha, 2009, s. 151

⁷¹ R 5/1991

nedoplatku na výživném, měl by soud vyzvat povinného k úhradě jednorázové, ale za mimořádných okolností (nedostatek peněžních prostředků na straně povinného) může být povinnost zaplatit celkový nedoplatek rozvržena do dílčích měsíčních splátek splatných současně s běžným výživným.

Zásada, že výživné má být hrazeno v pravidelných opětujících se částkách (§ 97 odst. 1 ZoR) byla prolomena novelou ZoR č. 91/1998 Sb.

Jedná se o ust. § 94 odst. 2 ZoR, které se týká výživného rozvedeného manžela a o ust. § 97 odst. 2 ZoR, které se týká *tezaurace* výživného pro dítě. Tezaurace výživného je možnost daná povinnému složit určitou částku na výživné splatně v budoucnosti.⁷² Podstatné je, že povinný se nezproští své vyživovací povinnosti vůči dítěti, dojde pouze k tomu, že soud (jsou-li k tomu dány zákonné předpoklady) určí, že povinný složí zálohu na výživné splatné v budoucnosti. Je to proto, že dopředu nelze s jistotou určit, zda nebude muset být výživně pro dítě zvýšeno a nelze ani přesně dopředu stanovit dobu trvání vyživovací povinnosti. Zákon uvádí, že tak lze činit jen v případech zvláštního zřetel hodných. Posouzení, zda takový případ nastal je opět na soudu.

Smyslem této úpravy byla snaha zajistit budoucnost dítěte při stávajících možnostech a majetkových poměrech rodiče tam, kde není plná jistota o odpovídajícím plnění po celou dobu trvání vyživovací povinnosti. Jde o případy, kdy rodič hodlá v blízké budoucnosti trávit delší dobu v zahraničí, nebo podniká a jeho podnikatelské aktivity jsou spojeny s přílišným rizikem.⁷³ Soud při rozhodování musí (slovy zákona) učinit příslušná opatření zaručující pravidelnou výplatu měsíčních splátek, odpovídající stanovenému výživnému (§ 97 odst. 2 ZoR). V rozhodnutí soudu tedy bude uvedena částka, kterou má povinný složit, ale také výše jednotlivých pravidelně se opakujících částek, které budou oprávněnému dítěti vypláceny.

Smrt osoby oprávněné ani povinné výživnou nemá vliv na dávky výživného splatné ke dni smrti. Mohou být předmětem dědictví, neboť jako dluh či pohledávka přecházejí na právní nástupce zemřelého.⁷⁴

⁷² Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 472

⁷³ Nová, H.: Výživné v nové úpravě rodinného práva (zejména z hlediska soukromých podnikatelů), Obchodní právo, 1998, č. 7-8, s.

⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 4. 2004, sp. zn. 30 Cdo 2128/2003 publikované též v Vrcha, P.: Civilní judikatura. Výběr aktuálních rozhodnutí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu České republiky. 2. vydání, Linde, Praha, 2005, s. 967

5.3. Započtení

Ustanovení § 97 odst. 3 ZoR se věnuje problematice započtení výživného. Jedná se o ustanovení, které je společné všem druhům vyživovací povinností. Přesto v sobě obsahuje omezující výjimku, která platí pro případ započtení výživného určeného pro nezletilé dítě. Proti pohledávkám na výživné, které je poskytováno nezletilým dětem totiž není započtení přípustné, a to bezvýjimečně. V ostatních případech (mezi zletilými) ZoR započtení nevylučuje, avšak stanoví podmínku, že tak lze učinit pouze dohodou, tj. nelze užít jednostranného započtení dle příslušných ustanovení ObčZ. V případě, že by byla uzavřena taková dohoda s oprávněným nezletilým, byla by absolutně neplatná z důvodu rozporu se zákonem.

5.4. Promlčení výživného

Při úpravě promlčení rozlišuje ZoR mezi právem na výživné a mezi právy na jednotlivá opětuující se plnění výživného.⁷⁵ Obecná úprava promlčení je obsažena v ObčZ, který má pouze podpůrnou platnost k ustanovením o promlčení v ZoR. Ustanovení ObčZ se budou uplatňovat pouze tehdy, když ZoR nestanoví něco jiného (§ 104 ZoR). Přihlížet je tak potřeba k oběma právním úpravám. Základ institutu promlčení spočívá v tom, že po uplynutí určité zákonem stanovené doby (promlčecí doba) se právo promlčuje. To neznamená zánik práva jako takového, ale je tím znemožněno přiznání promlčeného práva u soudu, vznese-li povinný námitku promlčení. Tato námitka je pro soud závazná a promlčení prakticky způsobuje neuplatnitelnost práva. Plnění, které je poskytnuto po uplynutí promlčecí doby, nelze požadovat zpět, protože právo, na jehož základě bylo plněno, stále existuje a nejedná se tedy o bezdůvodné obohacení. Ne všechna práva se však promlčují. Proto také ZoR stanoví, že se právo na výživné nepromlčuje; není předmětem promlčení. To znamená, že právo na výživné (pro budoucnost) může být u soudu s úspěchem uplatněno bez ohledu na to, že po delší dobu nebylo plněno, tedy kdykoli, kdy dosud trvají podmínky stanovené pro jednotlivé druhy vyživovacích povinností. Výživné pro nezletilé děti bylo možné uplatnit nejen pro budoucnost, ale i za dobu minulou, a to za dobu tří let nazpět

⁷⁵ Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 26

od zahájení řízení.⁷⁶ Novelou provedenou zákonem č. 259/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, byla tato ochrana rozšířena i na děti zletilé, které též mohou od 1. 9. 2008 požadovat plnění výživného za dobu tří let zpětně od zahájení řízení (§ 98 odst. 1 in fine ZoR).

Jednotlivá opětuující se plnění se podle § 98 odst. 2 ZoR promlčují, ale délku promlčecí doby, bychom v ZoR hledali marně. Je stanovena v ObčZ.

U výživného mohou přicházet v úvahu dvě promlčecí doby, podle toho, zda se jedná o splátky za období před právní mocí rozsudku, kterým bylo výživné stanoveno, nebo zda se jedná o splátky za období po právní moci rozsudku.⁷⁷ U splátek za období před právní moci rozsudku platí desetiletá promlčecí doba, která začíná běžet uplynutím dne splatnosti, stanoveným v rozsudku, neboť podle ust. § 110 odst. 1 ObčZ bylo-li právo přiznáno pravomocným rozhodnutím soudu nebo jiného orgánu, promlčuje se za deset let ode dne, kdy mělo být podle rozhodnutí plněno. U splátek po právní moci rozsudku běží tříletá promlčecí doba, která počíná běžet dnem splatnosti každé jednotlivé splátky (§ 110 ObčZ).

5.5. Změna poměrů

Ustanovení § 99 ZoR reflektuje skutečnost, že v průběhu života oprávněného, stejně tak i povinného, může dojít ke změně, která bude mít zásadní vliv na výživné určené v minulosti. Proto je na místě, že zákon obsahuje také ustanovení, díky kterému je možné změnit dřívější rozhodnutí soudu o vyživovací povinnosti. Jsou zde ovšem i podmínky, za kterých to lze učinit. Především ZoR stanoví, že úprava výživného soudem se děje podle stavu, který je zde v době, kdy je rozhodnutí vydáno. Je-li oprávněným nezletilé dítě, rostou jeho potřeby s přibývajícím věkem. Dítě nastoupí do školy, později se připravuje na budoucí povolání, aktivně provozuje určitý sport, a to všechno znamená, že se odůvodněné potřeby oprávněného zvýší, tudíž je potřeba znovu přehodnotit výši výživného. Změna však může nastat i na straně povinného, např. dostane výpověď ze zaměstnání, povinnému přibude další zákonná vyživovací povinnost k další osobě,⁷⁸ což může ovlivnit snížení nebo i zrušení vyživovací povinnosti. Zákon opět pamatuje na ochranu nezletilých dětí, a tak je možné zahájit

⁷⁶ Nárok na výživné zletilé osvojenky je možné přiznat jen ode dne zahájení soud. řízení (R 52/1964)

⁷⁷ Srov. Lužná, R.: Výživné v případě úmrtí povinné osoby. Právo a rodina, č. 3/2006

⁷⁸ R 14/1965

řízení v případě změny výživného u nezletilých dětí i bez návrhu. U vyživovací povinnosti mezi zletilými taková výhoda dána není, změní-li se poměry, změní soud své rozhodnutí zásadně jen na návrh (§ 99 odst. 2 ZoR).

Podobnou zásadu jako v ust. § 99 ZoR nalezneme i v ust. § 163 OSŘ, podle něhož rozsudek odsuzující k plnění v budoucnu splatných dávek výživného je možné na návrh změnit, jestliže se podstatně změnila okolnosti, které jsou rozhodující pro výši a další trvání dávek. U nezletilých tak lze učinit i bez návrhu. Vyživovací povinnost dětí vůči rodičům může být změněna na návrh jak oprávněného, tak i povinného, bez návrhu o změně výživného řízení zahájit nelze. Rozhodnutí ve věcech výživného jsou zásadně vydávána „cum clausula rebus sic stantibus“.⁷⁹

Podle výslovného znění ZoR v ust. § 99 odst. 1 lze změnit nejen soudní rozhodnutí, ale i dohodu o výživě nezletilých dětí schválenou soudem. Mezi zletilým lze uzavřít místo vydání rozhodnutí smír (viz. kap. 6.6.). Soudní smír sice není uveden, na rozdíl od dohody a soudního rozhodnutí, v § 99 ZoR, ale podle hmotně právní úpravy dovozujeme, že jej lze taktéž při změně poměrů změnit.

Nelze přepokládat, že každá sebemenší změna bude mít za následek změnu rozhodnutí soudu. V tomto případě se berou v potaz pouze *změny závažnějšího rázu* a ty, které jsou *dlouhodobé*. Proto zánik vyživovací povinnosti rodičů nemůže způsobit skutečnost, že nezletilé dítě je již schopno jakékoliv výdělečné činnosti, bez ohledu na jeho odůvodněné potřeby, schopnosti, zdravotní stav a celkovou tělesnou způsobilost, jakož i bez ohledu na společenskou potřebu takové práce.⁸⁰ A také pouhý krátkodobý pobyt nezletilého dítěte u rodiče, jemuž nebylo svěřeno do výchovy, není zpravidla důvodem dočasného zproštění tohoto rodiče povinnosti platit výživné.⁸¹

Za podstatnou změnu bývají označovány např. situace, kdy došlo ke změně rozhodnutí o výchově nezletilého dítěte, povinnému přibyla nová vyživovací povinnost vůči třetí osobě, povinný nastoupil do výkonu trestu odnětí svobody, ale také postačí zvýšené odůvodněné potřeby oprávněného.

Změnou, s níž přímo zákon o rodině obligatorně spojuje nutnost nové právní úpravy výživného rodičů k nezletilému dítěti, je rozvod manželství. Rozhodl-li soud

⁷⁹ Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3. 5. jubilejní aktualizované vydání. Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha, 2009

⁸⁰ R 2/1967

⁸¹ R 72/1969

ještě před rozvodem o vyživovací povinnosti rodičů, pozbývá tato dřívější úprava platnosti v okamžiku právní mocí rozsudku o rozvodu manželství.

Problém může vzniknout při určení počátku změny vyživovací povinnosti. Ust. § 98 ZoR zásadně nelze použít, poněvadž pro změnu již jednou stanoveného výživného není rozhodující moment zahájení řízení, ani moment, kdy je o něm rozhodnuto, ale pouze okamžik, kdy skutečně došlo ke změně poměrů. Změna je někdy jasně patrná a okamžitá (nástup do výkonu trestu odnětí svobody), ale také může vznikat postupně, dílčími změnami. Z dikce § 99 odst. 1 ZoR vyplývá, že zákon počítá s tím, že ke změně výživného bude docházet i za dobu minulou. Skutečnost, že při snížení nebo zrušení vyživovací povinnosti se spotřebované výživné nevrací, nezabrání tomu, aby soud v novém rozhodnutí stanovil datum, od kterého platí nová úprava výživného. Případné vrácení nebo nevrácení výživného se bere potaz až po vydání nové úpravy výživného, a to jako důsledek vydání rozhodnutí o změně.

Na otázku, jak daleko je možné stanovit počátek nové úpravy vyživovací povinnosti, ZoR nedává jasnou odpověď. Použitím analogie lze aplikovat ust. § 98 ZoR. Nejzazší doba je tři roky zpětně od zahájení řízení.⁸²

*Spotřebované výživné se nevrací, a proto při snížení výživného pro nezletilé dítě si dlužník nemůže zúčtovat přeplacené částky na běžné výživné.*⁸³

Namísto rozhodnutí soudu o změně mohou oprávněný spolu s povinným uzavřít dohodu o plnění vyživovací povinnosti. Jestliže se jedná o výživné pro nezletilé dítě, je třeba, aby případná dohoda byla schválena rozhodnutím soudu; v ostatních případech může být uzavřen soudní smír; v případě výživného rozvádějících se či rozvedených manželů postačí dohoda nebo smlouva.⁸⁴

5.6. Výživné plněné neprávem

Mezi výživné plněné neprávem jsou zahrnovány pouze dvě situace, a to pokud dojde k přeplatku na výživném, či výživné bude hradit osoba, která k tomu není povinna.

⁸² Srov. Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 45 an.

⁸³ R 23/1964

⁸⁴ Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3. 5. jubilejní aktualizované vydání. Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha, 2009, s. 22

5.6.1. Přeplatky výživného

Skutečnost, že nárok na plnění výživného mezi oprávněným a povinným existuje, je v tomto případě nesporná. K plnění dochází v pravidelných dávkách, avšak je plněno ve větší míře, než by mělo být. Ačkoliv by se mohlo zdát, že se v tomto případě jedná o modifikaci bezdůvodného obohacení podle ust. § 451 a násl. ObčZ (zejména plněné bez právního důvodu), není tomu tak. Institut přeplatku na výživném je zcela specifický. Jedná se o úpravu zvláštní (§ 99 ZoR), a tím se vylučuje použití subsidiárního předpisu (ObčZ). Platí *zásada nenávratnosti spotřebovaného výživného* (§ 99 odst. 1 ZoR), tzn. výživné, které bylo již povinným uhrazeno (byť ve větší míře než mělo být) a oprávněným spotřebováno, se nevrací. V případě, že se jedná o výživné, které bylo plněno v době, kdy ještě nebylo stanoveno soudem, platí toto bezvýjimečně. Takové výživné nelze vrátit, ani započítat na běžné výživné splatné v budoucnu.

Přeplatky mohou vzniknout i tak, že je plněno přesně podle rozhodnutí soudu, které je pak změněn, takže vyživovací povinnost je snížena či zrušena, a to i za dobu minulou. V případě, že se jedná o takový přeplatek u vyživovací povinnosti pro nezletilé dítě, platí viz. výše uvedená zásada nenávratnosti spotřebovaného výživného, kterým se rozumí výživné již proplacené. U ostatních druhů vyživovací povinnosti, tj. vyživovací povinnost mezi zletilými, je přístup k řešení přeplateků odlišný. Přeplatek jde případně požadovat zpět.

5.6.2. Plnění výživného za jiného

Může nastat situace, že ten kdo plní, tak činí z důvodu, který v průběhu času odpadl, nebo plní neprávem, neboť nikdy takový právní důvod plnění neexistoval. ZoR pamatuje i na situace, kdy plnění poskytuje osoba, domnívající se, že je k tomu povinna. Této osobě pak v souladu s ust. § 101 ZoR dává zákon možnost požadovat úhradu ve výši svého plnění po skutečném povinném. Zákonnou podmínkou, aby šlo o plnění za jiného, však je, aby třetí osoba plnila s úmyslem, že plní výživné a že je toto plnění k výživě určeno. Rozhoduje objektivní povaha tohoto plnění. Ze zákona vyplývá, že plnění za jiného může být i částečné v případě, že povinný neplní povinnost vyživovat v celém rozsahu.

Případy, kdy v praxi dochází k plnění výživného za jiného mohou být následující:

- bylo popřeno otcovství manžela matky (vyživovací povinnost se koncentruje v osobě matky, do doby než dojde k určení otcovství jiného muže),
- otcem dítěte byl určen jiný muž než ten, který poskytl plnění matce dítěte na základě předběžného opatření v rámci řízení o určení otcovství (§ 76, 113 OSŘ),
- otcem dítěte byl určen jiný muž než pravděpodobný otec, který poskytl plnění těhotné ženě na základě předběžného opatření stanoveného v řízení o právech těhotné ženy podle § 95 odst. 2 ZoR,
- matka dítěte plní i za otce, který je určen za delší časový úsek,
- jeden z rodičů dítěte plní výživné i za druhého (a to zcela nebo z větší části).⁸⁵

Výše uvedené případy se týkají pouze situací vzniklých v případě vyživovací povinnosti rodičů k dětem, ale plnit za jiného může i dítě, kterému byla stanovena povinnost vyživovat k rodiči, a to v případě, že jedno dítě plní vyživovací povinnost vůči svému rodiči i za jiného sourozence.

Mohlo by se zdát, že se při přeplatku na výživném vlastně jedná o tzv. bezdůvodné obohacení, jehož úprava je obsažena v ustanoveních ObčZ. Tyto instituty však nelze zaměňovat, neboť oba jsou upraveny v odlišných právních předpisech a ačkoliv zákon o rodině odkazuje na občanský zákoník v ust. § 104 ZoR, je tomu tak jen v případě, že sám ZoR tuto úpravu zcela postrádá. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že občanskoprávní ustanovení § 451 a násl. ObčZ, týkající se bezdůvodného obohacení, se na situaci vzniklou přeplatkem výživného nepoužijí.

⁸⁵ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009

6. Procesně-právní aspekty vyživovací povinnosti

K tomu aby výživné splnilo svůj účel, musí být plněno dobrovolně, v pravidelných intervalech, a to se většinou i děje. Jsou však případy, kdy je situace zcela odlišná a soustavně dochází k porušování zákonné vyživovací povinnosti ze strany povinných, čímž bezpochyby nejvíce trpí oprávnění a ve většině případů se jedná o nezletilé děti. I proto jsou dána v zákonech⁸⁶ jistá zvýhodnění právě pro ně, resp. týkající se vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem, oproti ostatním druhům vyživovací povinnosti.

Především se jedná o ustanovení § 26 a § 50 ZoR, týkající se řízení o výživném, neboť je mu dáno prioritní postavení tím, že řízení o výživě zásadně předchází rozhodnutí o výchově. K ochraně nezletilých slouží i následující: fakt, že tato řízení mohou být zahájena i bez návrhu (§ 50 ZoR), jsou spojena s řízením o určení otcovství (viz. kap. 3.1 – domněnky otcovství), dojde-li ke změně poměrů, je zahájeno řízení i bez návrhu a v případě, že dojde ke snížení nebo zrušení výživného, spotřebované výživné se nevrací (§ 99 odst. 1 ZoR). V neposlední řadě i to, že výživné pro dítě lze stanovit až tři roky zpětně od zahájení řízení (§ 98 odst.1 ZoR). Procesní úprava soudního řízení pro stanovení vyživovací povinnosti není obsažena v ZoR, ale je zahrnuta v obecné úpravě civilního soudního řízení v OSŘ.

S ohledem na téma této diplomové práce je potřeba rozdělovat, zda se jedná o vyživovací povinnost pro děti nezletilé (nesporné řízení) nebo o subjekty zletilé, ať děti nebo rodiče (sporné řízení; kontradiktorní). Řízení nesporné, ve kterém jde především o úpravu právních vztahů účastníků pro budoucnost, se proto vyznačuje spíše funkcí preventivní. Proto také všechna rozhodnutí, vydaná v nesporných řízeních, jsou rozhodnutí konstitutivní. Kdežto sporná řízení, kde vystupuje žalobce a žalovaný, si kladou za cíl chránit subjektivní právo, jenž bylo porušeno nebo ohroženo. Rozhodnutí vydaná ve sporném řízení mají převážně deklaratorní charakter.⁸⁷

6.1. Před zahájením soudního řízení

Před zahájením řízení o stanovení výživného nebo v jeho průběhu může být použito i předběžného opatření (§ 74 an. OSŘ), jsou-li k tomu splněny zákonné

⁸⁶ Soudní řízení je upraveno v OSŘ. Hmotněprávní základ je obsažen v ZoR.

⁸⁷ Srov. Wintrová, A. a kol.: Civilní právo procesní. 5. aktualizované vydání. Linde, Praha 2008, s. 395

předpoklady. Podle ust. § 76 odst. 1 písm.a) OSŘ může být předběžným opatřením účastníku uloženo zejména, aby platil výživné v nezbytné míře – jde o pouhou zatímní úpravu poměrů. Uložit placení výživného předběžným opatřením lze jen v nezbytné míře, tedy ne v plném rozsahu ve smyslu příslušných ustanovení ZoR.⁸⁸ Institut předběžného opatření představuje prostředek k řešení dočasné situace nastalé, buďto v poměrech mezi účastníky, anebo je-li obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen. Ve sporu o určení výživného lze k vydání tohoto opatření přistoupit v situaci, kdy je nezbytné, aby výživou oprávněnému účastníkovi bylo zabezpečeno placení výživného v nezbytné míře.

Placení výživného (slovy zákona) „v nezbytné míře“ přitom předznamenává, že výživou oprávněnému účastníkovi je vskutku nezbytné zajistit placení výživného ze strany výživou povinné osoby. Taková skutečnost však při podání návrhu na vydání předběžného opatření musí být spolehlivě osvědčena, tedy výživou oprávněný účastník musí osvědčit, že v jeho majetkových poměrech nastaly takové okolnosti, pro které je nezbytné, zajistit mu zatímně, formou navrhovaného předběžného opatření, placení výživného osobou povinnou výživou v nezbytné míře.⁸⁹ Uplatnění institutu předběžného opatření nalezneme v řízeních sporných i nesporných, ačkoliv jsou mezi nimi nepřehlédnutelné rozdíly. Využití předběžných opatření je nejčastější v případech placení výživného, úpravy výchovy a styku rodičů s dětmi. Ve všech situacích jde o nezanedbatelný zásah do rodičovské zodpovědnosti a rozsah užití předběžných opatření by měl tomuto faktu odpovídat.⁹⁰

Ačkoliv mají sloužit především k zajištění poměrů před samotným soudním řízením, nelze od nich očekávat, že by měli meritorní rozhodnutí nahrazovat, či předitovat.

V souvislosti s trendem nárůstu množství rozvodových řízení⁹¹ a rozchodů neoddaných párů s nezletilými dětmi bude mít počet návrhů na vydání předběžných opatření ve věcech výživného zvyšující se tendenci.

⁸⁸ David, L., Ištvanek, F., Kasíková, M., Lavický, P. a kol.: Občanský soudní řád. Komentář, I.díl, Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha 2009, s. 322

⁸⁹ KS v Ústí nad Labem 10 Co 407/2006, Soudní rozhledy č. 9/2006

⁹⁰ Křiváčková, J., Bartoníčková, K.: Problematické aspekty využití institutu předběžných opatření ve věcech péče soudu o nezletilé při změně poměrů, Právní rozhledy, č. 3/2009, s. 102 an.

⁹¹ Viz. poznámka č. 3

6.2. Zahájení řízení

Pravomoc projednávat a rozhodovat ve věcech vyplývajících z rodinných vztahů, tedy i o vyživovací povinnosti, je svěřena soudům v občanském soudním řízení (§ 7 odst. 1 OSŘ). O výživném rozhoduje, jako věcně příslušný soud v prvním stupni, okresní soud (§ 9 odst. 1 OSŘ). Místní příslušnost soudu v případě, že jedná o výživné pro nezletilé dítě je dána ust. § 88 písm.c) OSŘ (tzv. výlučná příslušnost), tj. okresní soud, v jehož obvodu má nezletilý bydliště. Pro sporné řízení u zletilých účastníků je místní příslušnost soudu stanovena v ust. § 84 OSŘ, kdy příslušným k projednání a rozhodnutí ve věci je obecný soud účastníka, proti němuž návrh směřuje. S ohledem na ust. § 85 OSŘ je jím ve většině případů okresní soud, v jehož obvodu má žalovaný bydliště, resp. kde se zdržuje.

Ve věcech péče o nezletilé může soud přenést svou příslušnost na jiný soud podle ust. § 177 odst. 2 OSŘ, změní-li se okolnosti, které jsou rozhodné pro její stanovení. Použití tohoto ustanovení připadá v úvahu, jestliže se tyto okolnosti změní v průběhu řízení, v němž je o výživném rozhodováno; jde tedy o výjimku ze zásady *perpetuatio fori* vyjádřenou v ust. § 11 odst. 1 OSŘ, podle níž se příslušnost určuje dle okolností, které tu jsou na počátku řízení a trvá až do jeho skončení.⁹²

Řízení o úpravě výživného je zahajováno dvěma způsoby: na návrh či z moci úřední (*ex officio*). Rozdíl spočívá v tom, že u řízení zahajovaného z *moci úřední* má na tomto zahájení zájem společnost (řízení nesporná). Mají tím být chráněna práva osoby, která sama nemůže, resp. není schopna, dostatečně svá práva uplatit. Jedná se v tomto případě o *nezletilé* děti (vyživovací povinnost rodičů k dětem), kterým OSŘ dává na obranu jejich práv institut zahájení řízení *ex officio* (§ 81 odst. 1 OSŘ).

Hmotně právní podmínky pro stanovení vyživovací povinnosti se podle ZoR týkají pouze dětí nezletilých. Řízení o výživném pro nezletilé děti patří do řízení ve věcech péče soudu o nezletilé podle ust. § 176 odst. 1 OSŘ.

O výživném nezletilého dítěte soud rozhoduje v následujících případech:

- jestliže rodiče spolu nežijí a nedohodnou se na výživném, bez ohledu na to, zda jsou rodiče manžely (§ 50 odst. 1 a § 86 odst. 1 ZoR),

⁹² Srov. Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 34

- rodiče nezletilého spolu žijí, avšak jeden z nich neplní dobrovolně své povinnosti k nezletilému (§ 86 odst. 2 ZoR),
- s řízením o určení otcovství k dítěti je spojeno řízení o výchově a výživě tohoto nezletilého dítěti (§ 113 OSŘ),
- vždy když soud rozhoduje o umístění dítěte do ústavní nebo ochranné výchovy (§ 103 ZoR),
- před rozvodem manželství rodičů dítěte (§ 26 ZoR).

Pro všechny výše uvedené případy platí, že změní-li se poměry vzhledem k poměrům, které tu byly v době rozhodnutí soudu, musí soud o výživném pro nezletilého rozhodnout znovu (§ 99 odst. 1, viz výše kap. 5.5.).

Naproti tomu u vyživovací povinnosti rodičů ke *zletilým dětem* ZoR stanoví, že soud povinnost upraví pouze na návrh (§ 86 odst. 3 ZoR).

Vyživovací povinnost dětí k rodičům je v zásadě vyživovací povinností mezi *zletilými* (odhlédneme-li od málo praktických případů, v nichž by povinným mohlo být i nezletilé dítě). Z toho vyplývá, že soudní řízení může být zahájeno *vylučně jen na návrh* (§ 80 odst. 1 písm. b) OSŘ). V rámci tohoto řízení lze uzavřít za podmínek § 99 OSŘ soudní smír (viz kap. 6.6).⁹³

Usnesení o zahájení řízení, je-li zahájeno bez návrhu, doručí soud účastníkům, přičemž stejný postup bude i při rozhodování o případné změně vyživovací povinnosti. Důležitost stanovení doby zahájení řízení je v tom, že od této doby je možné přiznat výživné. U výživného pro děti lze přiznat výživné i za dobu nejdéle tří let od zahájení řízení (viz. výše kap. 5.4.).

6.3. Účastníci řízení

V řízení o výživném pro nezletilé děti, je potřeba posoudit okruh účastníků podle ust. § 94 odst. 1. OSŘ,⁹⁴ tzv. „druhé definice účastníků řízení“, neboť řízení je možné zahájit i bez návrhu. Účastníkem je navrhovatel a ti, o jejichž právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno. Nezletilé dítě je vždy účastníkem řízení, ale nemá procenění způsobilost, proto je nutné, aby bylo v řízení zastoupeno.

Pokud hrozí střet zájmů mezi rodiči a dětmi, nemůže nezletilé dítě zastupovat

⁹³ Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 128

⁹⁴ R 32/1966

žádný z rodičů a soud dítěti ustanoví opatrovníka (tzv. kolizní opatrovník).⁹⁵ Opatrovníkem soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Nabude-li dítě zletilosti, má to rozhodující procesní význam, který tkví v tom, že o vyživovací povinnosti rodičů k dětem bude rozhodováno nadále výlučně na návrh. To přináší s sebou i řadu dalších procesních důsledků, čímž je kromě jiného i stanovení účastníků soudního řízení.

Ale platí, že dojde-li k nabytí zletilosti dítěte v době, kdy soud rozhoduje o výživném od rodiče za dobu nezletilosti dítěte, je druhý rodič stále účastníkem řízení. Druhý rodič je oprávněn podat odvolání proti rozhodnutí soud prvního stupně.⁹⁶

Vyživovací povinnosti rodičů ke zletilým dětem i vyživovací povinnost dětí vůči rodičům jsou projednávány zásadně v řízení zahájeném na návrh některého z účastníků, jejichž vymezení je obsaženo v ust. § 90 OSŘ. Účastníky jsou navrhovatel (žalobce) a odpůrce (žalovaný) nebo-li účastníci vymezení podle tzv. první definice účastníků. Okruh účastníků je určen procesně, protože účastníkem je ten, kdo podá návrh, a ten, proti komu návrh směřuje. Teprve výsledek řízení prokáže, zda procesní dvojice navrhovatel - odpůrce je totožná s hmotněprávní dvojicí oprávněný - povinný, neboť teprve výsledek řízení určí, zda tu je nebo není vyživovací povinnost.

6.4. Průběh řízení

Po zahájení řízení soud postupuje tak, aby věc byla co nejdříve projednána a rozhodnuta. Nezletilé dítě, jako účastník řízení, které je schopno formulovat své názory, může být vyslýcháno v soudním řízení v souladu s § ust. 100 odst. 4 OSŘ, aby byl zjištěn jeho názor na věc, ale užije se toho spíše v otázkách upravujících výchovu dítěte.⁹⁷ Při rozhodování o výživném je třeba vycházet ze stavu, jaký byl v jednotlivých časových úsecích po celé období, za které se o výživném rozhoduje. Proto je nutné při vyměřování výživného vzít zřetel i na případné změny ve skutečnost, rozhodných pro výši výživného v průběhu celého období.⁹⁸ Kdykoliv za řízení soud přihlíží z úřední povinnosti k tomu, zda jsou splněny všechny podmínky řízení, tj. podmínky, za nichž

⁹⁵ NS 21 Cdo 1503/2003

⁹⁶ NS 20 Cdo 1717/1998

⁹⁷ V tom je promítnut mezinárodní závazek vyplývajícího z Úmluvy o právech dítěte.

⁹⁸ Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy souvisící. 8.aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1.9.2007. Linde Praha a.s., Praha, 2007, s. 273

může jednat ve věci (§ 103 OSŘ). K procesním podmínkám tak podle teorie i praxe patří:

- podmínky týkající se soudu - pravomoc a příslušnost soudu (věcná, místní a funkční),
- podmínky týkající se účastníků řízení – způsobilost být účastníkem, procesní způsobilost,
- návrh na zahájení řízení, resp. usnesení soudu o zahájení řízení,
- tzv. negativní podmínky řízení – překážka *litispence* a překážka *rei iudicatae*.

V řízení u okresního soudu o stanovení výše výživného rozhoduje samosoudce. Ten musí účastníkům v souladu s ust. § 115 odst. 2 OSŘ poskytnout dostatečnou dobu na přípravu k řízení. Lhůta v zákoně je nově desetidenní, ale jedná se o lhůtu pořádkovou, což znamená, že případné nedodržení nemá za následek odročení řízení. Samosoudce má povinnost vést řízení tak, aby probíhalo nerušeně a důstojně, aby věc byla projednána bez průtahů, úplně a spravedlivě. Účastníkům řízení je dána možnost přednést v řízení své návrhy, změnit je či doplnit. Na závěr řízení soud účastníky vyzve, aby shrnuli své návrhy, vyjádřili se k dokazování a ke skutkové a právní stránce věci.

Podstatnou náplní průběhu řízení je provádění dokazování nutné pro stanovení výživného s tím, že je třeba zjistit všechny okolnosti, které mají význam pro posouzení, zda tu jsou podmínky vyživovací povinnosti a jaký má být její rozsah.⁹⁹ O tom, které důkazy se provedou, rozhoduje soud.

6.5. Rozhodnutí

Rozhodnutí soudu o vyživovací povinnosti má formu rozsudku, který musí splňovat náležitosti předepsané dle OSŘ. Nejdůležitější částí je výrok rozsudku. Výrok musí být určitý, aby bylo možné jej vykonat a aby nevznikly pochybnosti, o čem bylo vlastně soudem rozhodnuto. Nejen určitost, ale i úplnost rozsudku je podstatná, neboť musí být rozhodnuto „úplně“ o celém předmětu řízení. Výživné se stanoví peněžitou částkou, kterou povinný oprávněnému hradí v opakujících se měsíčních splátkách.

⁹⁹ Srov. Nová, H. – Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktické příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 36

Výrok rozsudku, podle něhož je žalovaný povinen platit na výživném určitou peněžitou částku s tím, že má právo započíst si na výživné všechny dosud uskutečněné platby, aniž by tyto platby byly zjištěny a v rozsudku vyjádřeny, není určitý.¹⁰⁰ Neúplnost rozsudku by vznikla např. tak, že by soud při rozhodování v řízení zahájeném na návrh nevyhověl celému návrhu a opomněl by uvést, že se ve zbytku návrh zamítá.

Z povahy výživného plyne, že právo na výživné je osobním právem dítěte, které je třeba pro každé dítě zajistit samostatným výrokem soudního rozhodnutí. Je proto povinností soudu, který rozhoduje o výživném několika dětí, aby stanovil výživné rodiči, jemuž děti nebyly svěřeny do výchovy, zvláštní částkou pro každé nezletilé dítě. Takové rozhodnutí umožní soudu, aby v budoucnosti posuzoval spolehlivým způsobem potřebu změny úpravy výživy nezletilých dětí vzhledem ke změně poměrů, která se nemusí vztahovat na všechny děti ve stejné míře.

Soud po zjištění, že po přiznání práva na výživné nejsou splněny zákonné předpoklady a na výživné nemá navrhovatel nárok, takový návrh zamítne a řízení zastaví. Bylo-li řízení zahájeno bez návrhu, usnesením soudu, po zjištění výše popsanych skutečností soud řízení neprodleně zastaví.

Pro vydání rozsudku je rozhodný stav v době jeho vydání (§ 154 OSŘ), ale ust. § 154 odst. 2 OSŘ pamatuje i na situace, které jsou typické právě pro opětuující se plnění výživného. Je tedy možné uložit povinnost k plnění opětuujících se dávek, které se stanou splatnými až v budoucnu.

Opravným prostředkem proti rozsudku je odvolání (jediný tzv. řádný opravný prostředek), kterým lze napadnout rozsudek do okamžiku nabytí právní moci, což je 15 dní po jeho doručení. O odvolání rozhoduje soud druhého stupně (též odvolací soud). Rozsudky, proti kterým nelze podat odvolání (již uplynula doba pro podání odvolání, rozsudky o odvolání), nabývají právní moci. Význam právní moci spočívá zejména v tom, že se od ní počítá lhůta stanovená pro plnění, zpravidla třídní.

Pravidelně však tato lhůta u rozsudků stanovících výživné není praktická proto, že soud při stanovení výživného určí přesně podmínky jeho splatnosti, což má přednost před lhůtou zákonnou (viz. § 160 odst. 1, 2 OSŘ). Rozsudek o stanovení výživného je tedy obvykle vykonatelný, jakmile proběhne první termín splatnosti výživného, po

¹⁰⁰ R 15/1966

právní moci rozsudku.¹⁰¹ Zákon však z této zásady stanoví výjimku v ust. § 162 OSŘ. Rozsudek o výživném je obligatorně předběžně vykonatelný, což mimo jiné znamená, že případné podání odvolání nemá vliv na povinnost žalovaného plnit dávky výživného stanovené soudem v rozsudku a lhůta k plnění počíná běžet již dnem doručení rozsudku. Předběžná vykonatelnost u odsuzujících rozsudků k plnění výživného nastává přímo ze zákona, nemusí být proto zvlášť v rozsudku vyslovena.

6.6. Dohody a smíry

Ne vždy musí soudní řízení nutně skončit rozhodnutím ve věci samé. Je možné, že strany uzavřou smír nebo dohodu, avšak řešení smírem přichází v úvahu pouze v případě řízení zahájeného na návrh, tj. u výživného mezi zletilými. Naproti tomu dohodu mohou uzavřít pouze rodiče nezletilého dítěte. Soudní smír mohou účastníci řízení uzavřít vždy, jestliže to připouští povaha projednávané věci, proto ke smíru může dojít jen v případě mezi zletilými, neboť ZoR u nezletilých dětí použití tohoto institutu vylučuje (§ 26 a § 50 ZoR stanoví možnost dohody). Smír má účinky pravomocného rozhodnutí, a to v případě, že jej soud svým usnesením schválí (§ 99 odst. 3 OSŘ). Soud smír neschválí, bude-li v rozporu s právními předpisy. Schválený smír, který je v rozporu s hmotným právem (je tedy neplatný), lze zrušit vydáním rozsudku, kterým se usnesení o jeho schválení zruší.

Dohoda podle § 26 odst. 2 ZoR nemá povahu soudního smíru; nelze se proto domáhat zrušení rozhodnutí o schválení této dohody podle § 99 OSŘ.¹⁰²

Kromě soudního smíru, lze uzavřít tzv. prétorský smír (§§ 67- 69 OSŘ). Je-li tento smír uzavřen, dojde tím vlastně k věcnému vyřešení sporu ještě před zahájením soudního řízení. Ustanovení o soudním smíru platí i pro tento smír, proto je nutné taktéž schválení smíru soudem. Schválený prétorský smír je pak titulem pro výkon rozhodnutí.

Dohoda rodičů se od smíru liší předně tím, že smír musí uzavřít všichni účastníci řízení, ale dohodu výhradně jen rodiče nezletilého. ZoR umožňuje uzavřít rodičům zvláštní dohody, pro které není předepsána žádná forma. V případě dohody rozvádějících se rodičů o plnění společné vyživovací povinnosti vůči nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu (§ 26 ZoR), stejně jako při dohodě rodičů nezletilého dítěte, kteří

¹⁰¹ Srov. Nová, H. – Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktické příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 37 an.

¹⁰² R 3/1966

spolu nežijí (§ 50 ZoR), však tato dohoda podléhá schválení soudu.¹⁰³

O schválení dohody rodičů rozhoduje soud rozsudkem a ne usnesením, jako je tomu u smíru, protože schválení dohody soudem je rozhodnutím ve věci samé. Je zde možnost kolizního opatrovníka, který byl ustanoven nezletilému dítěti, vyjádřit se k dohodě, event. podat odvolání proti rozsudku o schválení dohody. Rozsah hledisek, které soud bere v úvahu při rozhodování o schválení dohody je podstatně širší než u smíru. Soud musí vzít v úvahu všechna hlediska, která jsou stěžejní pro rozhodnutí ve věci samé, zejm. zda je dohodou zajištěn příznivý vývoj dítěte a zda výše výživného odpovídá zákonným podmínkám.

Soud, po provedení řádného řízení a dokazování, může dohodu rodičů buď schválit nebo neschválit. Varianta jakéhosi částečného schválení či přijetí v pozměněné formě není přípustná.

¹⁰³ Srov. Hrušáková M. a kol.: Rodinné právo. Doplněk, Brno, 1995, s. 134

7. Výkon rozhodnutí stanovujícího výživné

Výši výživného pro dítě lze určit jednak dohodou rodičů,¹⁰⁴ kterou schválil soud a v případě, že se nedohodnou, tak rozhodnutím soudu. V případě výživného pro zletilé, jak bylo uvedeno již v předchozí kapitole, rozhodnutím soudu či smírem. Povinné osobě je tedy rozhodnutím soudu stanovena povinnost platit pravidelně výživné. Zpravidla postačí fakt, že proběhlo soudní řízení a bylo vydáno závazné rozhodnutí a povinný plní pak nadále výživné dobrovolně. Pokud tomu tak není, nabízí zákon (OSŘ) oprávněným donucovací nástroj proti povinnému. Tímto nástrojem se rozumí soudní výkon rozhodnutí (jak rozsudku, tak smíru i dohody), tj. možnost podání návrhu na výkon rozhodnutí, který podává k příslušnému soudu oprávněná osoba resp. její zákonný zástupce, jedná-li se o nezletilé dítě.

Rozhodnutí, tj. rozsudek, kterým soud určil výši výživného resp. schválil dohodu rodičů či usnesení o smíru, je po nabytí právní moci a vykonatelnosti exekučním titulem a jedná-li se o rozhodnutí předběžně vykonatelné, tak ani není třeba, aby k vykonatelnosti rozhodnutí nabylo právní moci. Porušením povinnosti vyživovat se rozumí, jestliže povinný nehradí řádně, tedy v plné výši nebo nehradí včas ve lhůtě stanovené v rozhodnutí, byť by se jednalo o jednu z opětujících se dávek výživného. K návrhu na výkon rozhodnutí oprávněný přistoupí pouze v situaci, kdy povinný výživné:

- nehradí vůbec
- nehradí v plné výši
- nehradí v určeném termínu, opakovaně se zpožďuje.

Vymáhání dlužného výživného se děje prostřednictvím soudu nebo soudního exekutora a je možné vymáhat nejen dlužné výživné, ale i výživné splatné v budoucnu, a to z důvodu zajištění řádného a včasného plnění zanedbávané povinnosti. Výkon rozhodnutí lze nařídit pouze na základě návrhu oprávněného a příslušným soudem je, jedná-li se o výživné pro nezletilé dítě, soud v jehož obvodu má dítě bydliště. U zletilých účastníků řízení, oprávněného a povinného, je příslušným soudem obecný soud povinného. Soud rozhoduje zásadně usnesením a pouze na návrh oprávněného, který musí být doložen rozhodnutím o stanovení vyživovací povinnosti.

¹⁰⁴ § 26 odst. 3 ZoŘ: Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu.

V ust. § 258 odst. 1 OSŘ jsou vypočteny způsoby, kterými lze vykonat příslušné rozhodnutí, pro výkon rozhodnutí o vyživovací povinnosti se však nejčastěji použijí následující způsoby:

- srážky ze mzdy
- příkázání pohledávky
- prodej movitých a nemovitých věcí.

Výkon rozhodnutí *srážkami za mzdy*, upravený v §§ 276-302 OSŘ, je způsobem nepraktičtějším a nejčastěji užívaným. Vyživovací povinnost bývá uložena jako opakující se plnění určitých částek, proto výkon rozhodnutí pokračuje až do zániku vymáhaného práva, pokud mezitím neskončí jiným způsobem. Usnesení soudu, kterým se nařizuje výkon rozhodnutí se doručí zaměstnavateli povinného, ten je povinen usnesení respektovat a srážky provést. Srážky se provádějí z tzv. „čisté mzdy“ podle § 277 odst. 1 OSŘ. Povinného nelze tímto způsobem připravit o všechny pravidelné příjmy, aby byl bez prostředků. Zákon v § 278 OSŘ stanoví, že povinnému nesmí být z čisté mzdy sražena základní částka, která je stanovena v nařízení vlády ČR č. 595/2006 Sb., o nezabavitelných částkách, cca třetina jeho mzdy.

Pokud dochází k výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy, pohledávky na výživném jsou zákonem označeny za tzv. *přednostní pohledávky* spolu s pohledávkami např. náhrady škody způsobené poškozenému ublížením na zdraví, pohledávkami náhrady škody způsobené úmyslnými trestnými činy, pohledávky daní a poplatků, důchodového pojištění a důchodového zabezpečení, pohledávkami náhrady za příspěvek na výživu dítěte a příspěvek na úhradu potřeb dítěte svěřeného do pěstounské péče a dalšími. Je jedno, zda jde o pohledávky na běžné výživné či dlužné výživné. Pohledávky na výživné tak mají prioritní postavení před ostatními a je jim vyhrazena druhá třetina příjmu povinného, což ustanovení OSŘ dokládají (§§ 279-281, dále též viz. § 284 OSŘ). Výkon rozhodnutí o výživném srážkami ze mzdy je jediným možným způsobem, jak zajistit vynucení opětujičích se částek výživného splatných v budoucnu, přičemž platí, že nařízený výkon rozhodnutí, včetně posuzování pořadí pohledávky, se vztahuje i na vymáhání částky, o kterou bylo zvýšeno výživné v případě, kdy bylo původní rozhodnutí soudu změněno podle § 163 odst. 2 OSŘ.

Tuto variantu výkonu rozhodnutí však nelze použít v případě, kdy je povinný rodič soukromým podnikatelem nebo osoba bez pracovního poměru se značným

majetkem. Pak je namístě použit výkon rozhodnutí přikázání pohledávky nebo prodejem movitého či nemovitého majetku povinného.

Právní úprava *přikázání pohledávky* se nachází v hlavě třetí části šesté OSŘ. V praxi se nejčastěji vyskytuje přikázání pohledávky z účtu u peněžního ústavu. Judikatura v R 3/1993 potvrdila, co již bylo výše zmíněno, totiž že nelze skrze přikázání pohledávky z účtu u peněžního ústavu nařídít výkon rozhodnutí pro částky splatné až v budoucnu. Podle § 303 odst. 1 OSŘ se výkon rozhodnutí přikázání pohledávky provede u tuzemského účtu jejím odepsáním z účtu. Odepsání nelze použít u vkladů na vkladních knížkách a vkladních listech nebo jiné formy vkladů. Soud vydá usnesení, v němž jednak nařídí odepsání částky v příslušné výši z účtu a peněžní ústav je povinen toto provést, a jednak zakáže povinnému, aby po doručení tohoto usnesení disponoval s prostředky na účtu, a to až do výše předmětné pohledávky včetně příslušenství. Pokud peněžní ústav nepostupuje v souladu se zákonem a oprávněnému je tím znemožněno vymožení částky, je oprávněnému dána možnost vymáhat částku od peněžního ústavu (§ 311 OSŘ).

Výkon rozhodnutí přikázáním jiných peněžitých pohledávek než z účtu u peněžního ústavu se dle ust. § 312 OSŘ provede zákazem výplaty pohledávky povinnému. V nařízení výkonu rozhodnutí soud zakáže povinnému jakkoliv nakládat s pohledávkou. Dlužníkovi povinného zakáže soud, aby po doručení usnesení, povinnému jeho pohledávku vyplatil.¹⁰⁵

Prodej věcí movitých a nemovitých, upravený v hlavě čtvrté části šesté OSŘ, není zrovna nejjednodušším způsobem pro vymožení pohledávek výživného, proto je také nejméně často používaným. Zákon výslovně uvádí, které věci nemohou být postiženy prodejem. Má-li být výkon rozhodnutí proveden prodejem nemovitosti, je oprávněný vždy povinen označit tuto nemovitost v návrhu na výkon rozhodnutí. U movitých věcí tak může učinit též, pokud ví o konkrétní vhodné movité věci. Neučiní-li tak, je vyhotoven soupis věcí, které byly při provádění úkonu u povinného nalezeny. Je nutné o tom vyzoomět povinného.

Movité věci se prodají v dražbě, což je transparentní způsob zpeněžení věcí uvedených v soupisu, které soud veřejně nabízí každému zájemci, který nabídne

¹⁰⁵ Nová, H. - Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 59

nejvyšší nabídku. Nemovitosti se také draží, ale u nich je potřeba provést ocenění a proces je složitější než u věcí movitých. Příprava dražby zabere čas a u pohledávek na výživné by tak mohlo dojít k delší časové prodlevě, po kterou by oprávněný eventuelně trpěl nedostatkem prostředků, proto je také tento způsob výkonu rozhodnutí využíván zpravidla jako poslední možný.

V průběhu provádění výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy může dojít k odkladu výkonu, za podmínek v ust. § 266 a § 289 OSŘ. O odkladu musí soud vydat usnesení. Jsou dvě skupiny důvodů pro odklad výkonu rozhodnutí. První z nich je tíživá situace povinného, tedy dle § 266 odst. 1 OSŘ skutečnost, že se povinný bez své viny ocitl přechodně v takovém postavení, že by neprodlený výkon rozhodnutí mohl mít pro něho nebo jeho rodinu zvláště nepříznivé následky a současně oprávněný nebude odkladem rozhodnutí vážně dotčen. Druhým důvodem je očekávání, že výkon rozhodnutí bude zastaven a soud o něm může rozhodnout i bez návrhu. Rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že v prvním případě pláče mzdy přestane provádět srážky ze mzdy povinného po doručení usnesení soudu (§ 289 odst. 1 OSŘ), kdežto v případě druhém nadále srážky provádí, jen je zatím neproplácí oprávněnému (§ 289 odst. 2 OSŘ). Výplatu případně provede pláče mzdy poté, co mu soud doručí usnesení o pokračování ve výkonu rozhodnutí.

Běžně uhrazením vymáhané částky končí výkon rozhodnutí. U výživného, je však situace poněkud odlišná, jelikož výkon rozhodnutí trvá až do doby, dokud trvá vyživovací povinnost platit výživné (§ 284 OSŘ). Zastavením výkonu rozhodnutí také exekuční řízení končí, a to aniž by došlo k vynucení splnit povinnost. V obecných ustanoveních, které se týkají všech způsobů výkonu rozhodnutí nalezneme důvody, pro zastavení výkonu rozhodnutí. V ust. § 268 OSŘ jsou uvedeny obecné důvody pro zastavení řízení, další důvody nalezneme i jednotlivých druhů výkonu rozhodnutí. Důvody jsou např. rozhodnutí se dosud nestalo vykonatelným, zastavení navrhl oprávněný, průběh výkonu rozhodnutí ukazuje, že výtěžek nepokryje patrně ani náklady výkonu a mnohé další. Soud vydá usnesení o zastavení řízení, a to na návrh i bez návrhu (§ 269 odst. 1 OSŘ).

Nejčastější z důvodů zastavení řízení je uveden v ust. § 268 odst. 1 písm. b) OSŘ, tj. jestliže rozhodnutí, které je podkladem výkonu, bylo po nařízení výkonu zrušeno nebo se stalo neúčinným. Za zrušené se považuje to rozhodnutí, které bylo po

nabytí právní moci a vykonatelnosti nahrazeno rozhodnutím přijatým v návaznosti na změnu podle § 163 OSŘ a § 99 ZoR. K zastavení dojde až tehdy, když nové rozhodnutí nabylo právní moci, nejedná-li se i rozhodnutí předběžně vykonatelné.

O neúčinnost rozhodnutí jde tehdy, jestliže vykonávané rozhodnutí sice formálně není zrušeno, ale pominuly předpoklady, za nichž platí. Neúčinným se stává úprava vyživovací povinnosti rodičů k nezletilým dětem provedená podle § 50 odst. 1 ZoR, dojde-li při rozvodu rodičů k úpravě podle § 26 ZoR, a to okamžikem právní moci této úpravy. Neúčinnost nastává ode dne skutečnosti, z níž se neúčinnost dovozuje.¹⁰⁶ Za neúčinné rozhodnutí je považováno i takové, jehož neúčinnost nastala před nařízením výkonu rozhodnutí. U srážek ze mzdy je usnesení soudu o zastavení výkonu rozhodnutí vykonatelné doručením plátcí mzdy. Ten je povinen se jím nadále řídit.

Je-li podán návrh na výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy, zastaví soud řízení o výkonu rozhodnutí i z důvodu dle ust. § 290 OSŘ odst. 1 a 2. V první případě platí, že plátce mzdy nebo povinný podal návrh, ve které uvádí, že po dobu jednoho roku nepobírá mzdu vůbec nebo alespoň v takové výši, aby z ní mohly být srážky prováděny.¹⁰⁷ Je tedy fakticky nemožné provést výkon rozhodnutí. Ustanovení druhého odstavce dopadá na případy, kdy jsou srážky již prováděny jen pro běžné výživné a lze předpokládat, že povinný vzhledem k jeho chování i poměru k práci bude výživné plnit dále dobrovolně. Soud na návrh povinného řízení zastaví, a to i za předpokladu, že s tím oprávněný nesouhlasí, neboť záleží pouze na tom, zda jsou zde objektivně splněny podmínky pro zastavení řízení.

¹⁰⁶ Srov. Nová, H. – Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktické příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1995, s. 56 an.

¹⁰⁷ Judikatura stanoví v R 21/1981, že v žádném měsíci po dobu jednoho roku mzdy povinného nedosáhla částky, z níž by bylo možné provádět srážky.

8. Budoucí úprava v připravovaném kodexu občanského práva¹⁰⁸

Pokud jde o rodinné právo, byla jeho úprava tradičně součástí úpravy v občanských zákonících, protože jde o přirozenou část obecného soukromého práva. K tomuto pojetí se nový občanský zákoník vrátí a rodinněprávním otázkám bude věnovat druhou část připravovaného zákoníku. Vyčlenění rodinného práva z občanských zákoníků odpovídá totalitním právním koncepcím. Ačkoliv se rodinné právo postupem doby vyčlenilo z práva občanského a stalo se samostatným právním odvětvím soukromého práva, má rodinné právo bezpochyby ze všech odvětví soukromého práva nejbližší k právu občanskému. Proto je také logické, že dojde v novém kodexu k jejich spojení do jednoho právního předpisu.

Příslušná zvláštní část občanského zákoníku, přesněji část druhá, věnovaná rodinnému právu, by měla upravovat otázky manželů, dalších členů rodiny a poměry obdobné, a to jak statusové, osobně majetkové, tak i majetkové.¹⁰⁹ Nová úprava by měla obsahovat následující čtyři kapitoly: Manželství, Příbuzenství, Poručenství a jiné formy péče o dítě, Registrované partnerství. Nelze říci, že by se v souvislosti s přijetím nového kodexu, očekávala závratná změna v oblasti rodinného práva. Jak moc změní nový kodex znění jednotlivých ustanovení a současnou zaběhnutou praxi rodinného práva, ukáže jen čas. Už nyní si však troufnu poznamenat, že k markantnímu zvratu nedojde a že nová úprava s sebou snad přinese ujasnění problémů dosud sporných.

Skrze ni má dojít zejména k posílení ochrany nezletilých dětí, realizace přiměřeného statusového řešení dvojic stejného pohlaví, zajištění rovnosti obou manželů zvýšením právní ochrany potenciálně potřebnějšího manžela v majetkové oblasti. Právní úprava výživného vlastně kopíruje současnou právní úpravu s jistými změnami, například se zohledněním domácího násilí. Komplexně jsou naopak upraveny majetkové poměry po zániku manželství. Nosným zřetelem ustanovení je ochrana slabšího partnera a dítěte svěřeného do jeho péče.¹¹⁰

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, bude celý zrušen a úprava rodinného práva bude v občanském zákoníku. Přitom rodinné právo zde bude tvořit jediný celek, aniž bude rozděleno a úprava kodexová doplňována zvláštním

¹⁰⁸ Zdroj – důvodová zpráva k připravovanému občanskému zákoníku in www.juristic.cz

¹⁰⁹ Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3. 5 jubilejní aktualizované vydání. Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha, 2009, s. 22

¹¹⁰ Kovářová, D.: Rodinné právo v připravované rekodifikaci občanského práva (2.). Právo a rodina, č. 3/2008

zákonem, popř. zákoníkem.

Nyní už blíže k jednotlivým ustanovením věnovaným vyživovací povinnosti. Vyživovací povinnost rodičů k dětem je nově upravena s ustanoveních §§ 796 až 809. Dělení jednotlivých druhů vyživovací povinnosti zůstane beze změny (viz. kap. 2.3.), ačkoliv budou druhy více roztroušeny. Nová úprava v podstatě vychází ze ZoR. V otázkách placení výživného nová úprava dává, mimo určení pravidelných opakujících se částek výživného, navíc možnost soudu rozhodnout odlišně, popř. také osobě oprávněné s osobou povinnou nabízí, aby se dohodli tak, jak jim to lépe bude vyhovovat. Po úvodních ustanoveních se úprava věnuje jakémusi žebříčku důležitosti jednotlivých povinností: rodiče mají vůči dítěti povinnost před prarodiči, bližší příbuzní před vzdálenějšími a potomci před předky, nejde-li o poměr rodiče a dítěte. Stejně jako dnes bude i nadále pro určení výživného rozhodných několik hledisek: schopnosti, možnosti, majetkové poměry povinného, odůvodněné potřeby oprávněného, péče o domácnost a výkon osobní péče.

Důvodem, proč je zde snaha přijmout jednotný kodex pro oblast soukromého práva, je obecně platný a všude na světě uznávaný princip, že statusové právo a s ním úzce související práva osobní, resp. osobně majetkové, mají tvořit jeden celek (případné existující výjimky - např. v Německu nebo Rakousku - byly vyvolány toliko specifickou historickou situací).¹¹¹

¹¹¹ Viz. Věcný záměr občanského zákoník s úpravami po projednání v odborných komisích LRV a v Legislativní radě vlády – zdroj. www.juristic.cz

9. Vyživovací povinnost ve světle trestního práva

Stále častěji se v praxi vyskytují případy, kdy povinná osoba neplní svoji povinnost vyživovat oprávněného, snaží se své povinnosti vyhnout, což většinou spěje k tomu, že na to doplatí oprávnění, obvykle nezletilé děti, které se ocitnou v takové situaci zcela nevině. Proto je dobré si připomenout, že nástroje proti neplnění vyživovací povinnosti poskytuje i trestní právo.

9.1. Zanedbání povinné výživy

Povinný, pokud výživné neplní¹¹², naplňuje skutkovou podstatu trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 213 TZ, což je jeden z trestných činů proti rodině a mládeži a zároveň jeden z nejfrekventovanějších trestných činů v oblasti tzv. obecné kriminality. Objektem tohoto trestného činu je právo na výživu, které vyplývá ze ZoR. Právě nedostatek výživy a ošacení může být projevem zanedbání nezletilého dítěte. Tímto trestným činem se postihuje pasivita těch, kteří mají ze zákona povinnost o dítě pečovat. Zanedbáním povinné výživy ve smyslu TZ se rozumí nejen neplnění výživného poskytovaného v penězích, ale i neplnění povinnosti vyživovat jiného v naturální formě a povinnost zaopatřovat jiného.

§ 213 TZ obsahuje dvě samostatné základní skutkové podstaty, a to v prvním odstavci nedbalostní neplnění a ve druhém neplnění úmyslné. V třetím odstavci je pak vyjádřena kvalifikovaná skutková podstata trestného činu zanedbání povinné výživy. O tento trestný čin (§ 213 TZ) by mělo jít jen při zaviněném neplacení zákonné vyživovací povinnosti nebo vyhýbání se takové povinnosti, které je soustavné a trvá delší dobu. Zpravidla by mělo jít o dobu šesti měsíců, i když není vyloučeno, že v závislosti na okolnostech případu budou znaky tohoto trestného činu naplněny i při době kratší, která by se však době šesti měsíců měla blížit.¹¹³ Odstavec třetí § 213 TZ, jak už bylo zmíněno, obsahuje kvalifikovanou skutkovou podstatu ve vztahu k základním skutkových podstatám v odstavci prvním. Trestní sazba je u něj podstatně přísnější za podmínky, že pachatel vystaví oprávněného nebezpečí nouze. Z textu TZ je jasné, že stav nouze nemusí nutně skutečně nastat, ale postačí objektivní existence ohrožení tímto stavem.

¹¹² Podle Rt 22/1964 dojde k naplnění trestného činu podle § 213 TZ v případě, že neplnění zákonné vyživovací povinnosti nebo zaopatřovací povinnosti bude soustavné a trvající delší dobu.

¹¹³ R 49/1992

Dne 1. ledna 2010 se stane účinným zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon (dále jen „*nový trestní zákon*“) a dojde ke zrušení stávajícího TZ. Potrestat povinné, kteří zanedbávají povinnost vyživovat oprávněné, bude možné i nadále, neboť v novém trestním zákoně se též vyskytuje skutková podstata trestného činu se shodným názvem, a to pod ustanovením § 196 nového trestního zákona.

Pachatel trestného činu může být dle nové právní úpravy odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání tří let (nedbalostní trestný čin), resp. až pěti let (úmyslný trestný čin), by-li za takový trestný čin již odsouzen a potrestán v posledních třech letech či v případě, že vystavil oprávněného nebezpečí nouze.¹¹⁴ Nová právní úprava trestného činu zvyšuje hranici trestu odnětí svobody za tento čin a novinkou je také výslovné stanovení minimální doby, tj. po dobu delší než 4 měsíce, od které bude neplnění vyživovací povinnosti povinným již považováno za trestný čin (viz pozn. č. 113).

Podle § 214 TZ trestnost zanedbání povinné výživy zaniká, jestliže trestný čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek. Jedná se o nejčastější případ zániku trestnosti činu účinnou lítostí ze všech forem účinné lítosti, které TZ předpokládá.¹¹⁵ Snahou orgánů činných v trestním řízení je především vést pachatele k dobrovolnému splnění povinnosti, proto je možnost účinné lítosti i u tohoto trestného činu. Za nepříznivé následky, pro které již nepřipadá v úvahu použití účinné lítosti, považuje judikatura to, že dodatečným splněním vyživovací povinnosti již nebylo možné napravit ani odstranit následky, které vznikly porušením povinnosti.

Ovšem stojí za zmínku, že je možné splnění povinnosti obejít a přesto docílit zastavení trestního stíhání, resp. zproštění obžaloby. Je proto potřeba, aby bylo vždy s jistotou zjištěno orgány činnými v trestním řízení, zda skutečně došlo k zaplacení celé částky dlužného výživného a až následně bylo trestní řízení zastaveno.

Soud je povinen před rozhodnutím o vině za tento trestný čin zkoumat úmysl pachatele a veškeré skutečnosti, které mohly mít za následek neplnění výživného, tj. záměrné časté změny zaměstnavatele, snižování pracovního výkonu, vynechávání pracovních směn.

Je-li povinný přesto odsouzen k trestu odnětí svobody za trestný čin zanedbání

¹¹⁴ Trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákon

¹¹⁵ Hrachovec, P.: Dodatečné plnění vyživovací povinnosti jako podmínka účinné lítosti. Právní rozhledy, č. 6/1999, s. 319

povinné výživy podle § 213 TZ, zpravidla tím nedochází ke změně výše vyživovací povinnosti, neboť toto snížení by bylo zcela v rozporu se smyslem a účelem tohoto trestného činu i s principy, na nichž je úprava vyživovací povinnosti vybudována.¹¹⁶ Obdobně se vyjádřil i Ústavní soud ČR v rozhodnutí uveřejněném pod sp.zn. IV. ÚS 1181/07, kde uvedl, že pokud se rodič zbaví objektivní možnosti plnit svoji vyživovací povinnost vůči svému nezletilému dítěti tím, že se dopustí úmyslného jednání, pro které na něj byla uvalena vazba a za které byl následně odsouzen k trestu odnětí svobody, nelze tuto skutečnost přičíst k tíži nezletilého dítěte. Dle čl. 32 odst.4 Listiny základních práv a svobod totiž patří právo na rodičovskou výchovu a výživu k základní právům dítěte.

¹¹⁶ Mandlíková, E.: Ke specifikům vyživovací povinnosti osob odsouzených k trestu odnětí svobody a pracovní odměně odsouzených. Trestní revue, č. 10/2003, s. 299 an.

10. Závěr

Rodina je pro každého člověka synonymem domova, prostředím, kam se rád vrací. Rodinu tvoří lidé, které velmi dobře známe, často se s nimi stýkáme a bez nich by byl náš život poněkud prázdný.

Institut rodinného práva, vzájemná vyživovací povinnosti rodičů a dětí, se dotýká každého z nás, ať už jako dítěte, které rodiče vyživovali (jako mě) při studiu na vysoké škole, nebo po založení své vlastní rodiny v povinnosti vyživovat své děti. Důležitým rodinným vztahem je vztah rodiče a dítěte. Vyživovací povinnost rodičů k dětem je vzhledem k ostatním druhům vyživovacích povinností chápána za tu nejdůležitější. Její prioritní postavení je spatřováno v tom, že dítě má ze zákona nárok podílet se na aktuální životní úrovni svých rodičů. Ostatní druhy vyživovací povinnosti jsou závislé na zákonem stanoveném rozsahu výživného, přičemž platí, že dítě má vůči rodiči povinnost pouze v rozsahu tzv. slušné výživy.

Vyživovací povinnost dětí k rodičům je judikována jen velmi sporadicky. Za to judikatura v oblasti vyživovací povinnosti rodičů k dětem je sice dostatečná, ovšem je potřeba poukázat na problém nejednotnosti judikatury v oblasti určování rozsahu výše výživného.

Neplnění vyživovací povinnosti k nezletilému [dítěti](#) je bezpochyby vždy závažným problémem; materiální nedostatek může ohrožovat harmonický vývoj osobnosti dítěte. Řada oprávněných dětí, resp. jejich zákonných zástupců, se od povinných rodičů výživného včas nebo dokonce vůbec nedočká, ačkoliv zanedbání povinné výživy je stíháno jako trestný čin. Snad bude zostření výše sazby trestu odnětí svobody u trestného činu zanedbání povinné výživy v novém trestním zákoně dostatečným varováním pro notorické neplatiče výživného.

Obecně řečeno, uzavření manželství, pokud jeho zánik nepřivodí tzv. vyšší moc, by mělo pro každého občana být jedním ze životních milníků, které se tak často neopakují. Ne vždy totiž znamená zánik manželství také zánik rodiny a pokud jde o manželství s dětmi, při zániku manželství přestává být muž manželem a žena manželkou, ale nepřestávají být rodiči. Rodičovský trojúhelník, na jehož jednom vrcholu stojí matka, na druhém otec a na třetím děti, zůstává uzavřen až do doby, dokud se děti nebudou schopny žít samy. Ne vždy však manželé plní to, co si při uzavření

manželství slíbili. Jde zejména o to, že dnešní rodina se proměnila - jak v sociálně-etickém, tak i v ekonomickém ohledu. Zúžila se na minimum - prakticky ji tvoří jen rodiče a děti, už ne ani rodiče rodičů. Často jsou rodinou jen rodiče a dítě, nebo jen rodič a dítě nebo jen dva lidé, kteří nejsou rodiči, a třeba ani manžely. Lidé už zdaleka nežijí jen v rodinách, ale v mnoha dalších formách životních společenství. Jde o celkovou proměnu společnosti a jejích mravů.

Úkolem rodinněprávních předpisů nejspíš není změny společnosti iniciovat. Na druhé straně není dost dobře možné, aby za probíhajícími společenskými změnami pokulhávaly někde v dálce, jak se u nás v oblasti rodinného práva stalo.¹¹⁷ Proto se zraky upínají k připravovanému kodexu soukromého práva od něhož se očekává změna z lepšímu.

V posledním desetiletí se rozvinula diskuse, že by v případě, kdy povinná osoba neplní dobrovolně, na sebe povinnost vyživovat přebíral stát. Na to poslanecká sněmovna Parlamentu ČR dokonce schválila dne 23. 5. 2006 na své 56. schůzi Senátem zamítnutý návrh zákona o náhradním výživném a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o náhradním výživném). Prezident České republiky však zákon vetoval a zákon nikdy nevešel v platnost, neboť veto nebylo Poslaneckou sněmovnou přehlasováno. Chybí k tomu politická vůle a podle mého názoru by bylo problematické, kdyby měl stát, s ohledem na současnou ekonomickou situaci, platit výživné a následně se uspokojovat na povinných. Domnívám se, že člověk, který odmítá hradit výživné blízkému člověku, bude mít v sobě i tolik drzosti, aby se vyhnul státnímu donucení a bude hledat stále nové cesty k oproštění se od těchto povinností.

¹¹⁷ Srov. Věcný záměr občanského zákoníku s úpravami po projednání v odborných komisích LRV a v Legislativní radě vlády – zdroj. www.juristic.cz

Seznam použité literatury:

David, L., Ištváněk, F., Kasíková, M., Lavický, P. a kol.: Občanský soudní řád. Komentář. I.díl. Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha, 2009

Hendrych, D. a kol.: Právní slovník. 3. podstatně rozšířené vydání. Praha, C.H. Beck, 2009

Holub, M., Nová, H., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině. Komentář a předpisy související. 8. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 9. 2007. Linde Praha a.s., Praha, 2007

Hrušáková, M. a kolektiv: Rodinné právo. Doplněk, Brno, 1995

Hrušáková, M., a kolektiv: Zákona o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. C.H.Beck, Praha, 2009

Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. přepracované a doplněné vydání. Doplněk, Brno, 2006

Nová, H. – Těžká, O.: Vyživovací povinnost. Praktická příručka s judikaturou a vzory. Linde Praha a.s., 1994

Plecitý, V., Škrejpek, M., Salač, J., Šíma, A.: Základy rodinného práva. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 2009

Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurz občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C.H. Beck, 1999

Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné 3. 5. jubilejní aktualizované vydání. Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha, 2009, s. 22

Tampír, J.: Soudní problematika rodiny. Sborník vybraných přednášek z IX. konference Společnosti sociálních pracovníků. Praha, 1999

Vrcha, P.: Civilní judikatura. Výběr aktuálních rozhodnutí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu České republiky. 2.vydání. Linde, Praha, 2005

Wintrová, A. a kol.: Civilní právo procesní. 5. aktualizované vydání. Linde, Praha, 2008

Články:

Hrachovec, P.: Dodatečné plnění vyživovací povinnosti jako podmínka účinné lítosti. Právní rozhledy, č. 6/1999

Kovářová, D.: Rodinné právo v připravované rekonstrukci občanského práva (2.). Právo a rodina, č. 3/2008

Kovářová, D.: Výživné mezi rodinnými příslušníky - nebývá to jednoduché. Právo a rodina, č. 5/2005

Králičková, Z.: Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. Právní rozhledy, č. 9/2005

Křiváčková, J., Bartoníčková, K.: Problematické aspekty využití institutu předběžných opatření ve věcech péče soudu o nezletilé při změně poměrů. Právní rozhledy, č. 3/2009

Lužná, R.: Výživné v případě úmrtí povinné osoby. Právo a rodina, č. 3/2006

Mandlíková, E.: Ke specifikům vyživovací povinnosti osob odsouzených k trestu odnětí svobody a pracovní odměně odsouzených. Trestní revue, č. 10/2003

Nová, H.: Výživné v nové úpravě rodinného práva (zejména z hlediska soukromých podnikatelů). Obchodní právo, č. 7-8/1998

Radvanová, S.: Vyživovací povinnost s otazníky. Právo a zákonnost, č. 8/1990

Svoboda, K.: Ministerstvo spravedlnosti hodlá změnit praxi při rozhodování o výživném. Právo a rodina, č. 9/2009

Internetové odkazy:

www.czso.cz

www.juristic.cz

www.mpsv.cz

Seznam použitých zkratk

ABGB	Všeobecný občanský zákoník z roku 1811
ObčZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
TZ	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
ZoR	zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Mutual financial support between parents and their children

The aim of my thesis is to illustrate the problems of alimony within family relations, nevertheless, only regarding mutual support between parents and their children. Family law is a branch of private law, in which the rules with moral principle dominate. Family law is different from civil law in many ways. Subjects of the family law are connected with human relations that tend to be long-term. Most of the rules have a mandatory character so it's impossible to deflect. All the differences that were mentioned above can be found in the area of maintenance. Child support is very important because parent's duty isn't just bringing up his child but he's supposed to nourish him enough for an indispensable time period. As it's the same as for my parents, I chose this theme to be able to understand this problem even better.

This study consists of ten chapters that are initiated by general introduction. Chapter Two - in its first subchapter - concerns about submission of family law to law system as such. Then the next three subchapters concentrate on basic relation between the maintenance and alimony, and they also briefly describe individual kinds of maintenance. The last subchapter is addressed to the development of family law, especially, concerning alimony (maintenance) institute.

Chapter Three is subdivided into three parts that are concerned with the most important kind of maintenance, which is child maintenance. The first subchapter mentions the fact to whom is the maintenance addressed, whereby determines obligatory and competent subjects. Subchapter Two deals in detail with the criteria for the determination of maintenance – ability, possibility, property relations of the obligatory subject and reasoned needs of the competent but also parents' care about children and common household. There's also analyzed, so called "maintenance objectification", and its possible utilization in our country or abroad. Subchapter Three discusses the way of how to determinate the beginning and the end of the maintenance period.

Chapter Four is about parent maintenance. The chapter is not so extensive because this duty isn't much applied in reality, which is supported by the fact that there's not enough judicature that could be used. Children generally support their parents in old age without the necessity of the decision of the court. Mostly, they understand it as their moral duty. The subchapters describe the subjects of this kind of

obligation, the way and the area of its observance. I want to emphasize subchapter three. This subchapter provides a report about the hierarchy of all the kinds of maintenance focused on the fundamental mutual maintenance between parents and their children.

In regard of the law classification no. 94/1963 Sb., concerning family, this Chapter Five illustrates common laws that are applicable, excepting some divergences, to all kinds of maintenance. In this chapter we can find general conditions for observing the maintenance, determination of the content and possibility of a relevant inclusion, solution to the question about expiration of maintenance and alimony, but also an explanation of the problem about observing the maintenance by a person who is not obliged to.

Financially-legal modification can't be separated from process-legal modification, that's why the Chapter Six also points out the Czech case law. There's analyzed the trial court's process in the case of alimony. A judicial remedy against the adjudication is an appeal to court. Recently, there have been also efforts to enable the parties in the suit to exhibit an exceptional legal remedy, extraordinary appeal (motion), but it hasn't been applied so far. So, the Supreme Court could consolidate the judicature of the courts of family law but it'd be more expensive and not quite good solution because the Supreme Court is too engaged in decision making of other things.

The following Chapter Seven investigates the decision making execution that is necessary for the maintenance, if the obliged person stop paying it consentingly. The chapter briefly illustrates a view of the most used ways of the decision making execution. Such as: payroll deductions, debt commands and a project of a personal and real estate.

For a few years, they've been working on a formation of an integrated codex of private law. It can be said that preparations for the adoption are about to be concluded. The Chapter Eight is concerned with the points of view contained in an explanatory report and material intention to the preparing Civil Code. A law about family will be completely canceled and modification of the family law will be in the Civil Code. The family law creates here the only unit without being divided and completes the codex modification with a special law.

The thesis, in Chapter Nine, provides an outline of consequences of failing to fulfill the maintenance as for criminal law. Both valid and effective criminal law

include definition of facts of the crime concerning desertion in § 213 with the possibility of effective regret. However, since 1. 1. 2010 a new criminal law will be valid. Although it contains almost the same desertion, also provides more severe sanctions for offenders and a shorter time period for a constant desertion for creation of a crime. The possibility of using more severe sanction should lead to prevent from this kind of crime.

The conclusion of my study considers the recent family relation in term of maintenance and also looks at the sense of new legal regulations, whether concerning private law or criminal law.

Key words:

Alimony

Child maintenance

Parent maintenance